

OPINNÄYTETYÖ

Tavoitteena inklusiivinen luonto-ohjaus -asiantuntijapuheenvuorot PSK-Aikuisopistossa

Ronkainen Helena & Torstensson Camilla

Tulkkauksen koulutus (AMK)

(240 op)

(4/2025)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkkauksen koulutus (AMK)

Tekijät: Ronkainen Helena & Torstensson Camilla
Opinnäytetyön nimi: Tavoitteena inklusiivinen luonto-ohjaus
- asiantuntijapuheenvuorot PSK-Aikuisopistossa
Sivumäärä: 68 ja 7 liitesivua
Työn ohjaaja(t): Lyytinen Sirpa & Turja Hanna-Kaisa
Työn tilaaja(t): PSK-Aikuisopisto

Vuorovaikutus mahdollistaa merkityksellisten ihmissuhteiden rakentamisen, ajatusten ilmaisun ja yhteiskuntaan osallistumisen. On kuitenkin monia, jotka tarvitsevat vuorovaikutukseen tukea.

Opinnäytetyömme tilaajana on PSK-Aikuisopisto. PSK-Aikuisopiston Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa -kurssilla haluttiin vahvistaa oppijoiden vuorovaikutustaitoja monialaisen osaamisen avulla. Toiminnallinen opinnäytetyömme kehitti asiantuntijapuheenvuoroihin perustuvan kokonaisuuden, jonka tavoitteena oli lisätä osallistavaa vuorovaikutusosaamista. Kokonaisuus sisälsi teoriaa erityisryhmien vuorovaikutuksesta ja käytännön harjoitteita, joita voidaan soveltaa eri alojen tarpeisiin.

Asiantuntijapuheenvuorojen vaikuttavuutta arvioimme havainnoimalla ja palautekyselyllä. Tulokset osoittivat, että aikuisoppijat hyötyivät erityisesti käytännön harjoitteista ja aiempaan osaamiseensa pohjautuvasta oppimisesta. Toiminnallisen osuuden tuloksia voidaan hyödyntää vastaavien koulutuskokonaisuuksien suunnittelussa, sillä ne tuovat esiin oppijoiden tarpeet ja ohjaavat koulutuksen kehittämistä työelämän vaatimuksiin.

Saadut tulokset osoittavat, että asiantuntijapuheenvuorot tukivat osallistujien vuorovaikutusosaamisen kehittymistä ja antoivat heille käytännönläheisiä keinoja erityisryhmien kohtaamiseen. Lisäksi työ toi esiin kehittämiskohteita, joita voidaan hyödyntää tulevaisuudessa vastaavien koulutusten suunnittelussa.

Eri alojen ammattilaisten vuorovaikutusosaamisen kehittäminen parantaa palveluiden saavutettavuutta ja tukee yhdenvertaisempaa asiakaskohtaamista. Tämä opinnäytetyö voi toimia pohjana uusille koulutuskokonaisuuksille, jotka vahvistavat saavutettavaa ja inklusiivista vuorovaikutusta.

Asiasanat: vuorovaikutus, erityisryhmät, aikuisopetus, asiantuntijuus,

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Interpreting, Bachelor's Degree

Author: Ronkainen Helena & Torstensson Camilla
Title: Towards inclusive nature guiding
– Expert speeches at PSK-Aikuisopisto (Adult Education Center)
Number of Pages: 68 and 7 attachment pages
Supervisor(s): Lyytinen Sirpa & Turja Hanna-Kaisa
Commissioned by: PSK-Aikuisopisto (Adult Education Center)

Interaction enables meaningful relationships, self-expression, and participation in society. However, many people need support in communication and interaction situations.

Our thesis was commissioned by PSK-Aikuisopisto (Adult Education Center). In the course "Leading a group with special needs in nature", PSK-Aikuisopisto wanted to strengthen learners' interaction skills through multidisciplinary expertise. Our functional thesis developed a training module based on expert speeches, with the aim of increasing inclusive interaction competence. The module included theoretical content on the specifics of communication with groups with special needs, as well as practical exercises to prepare learners for real work situations. The module can be adapted to the needs of different professional fields.

The effectiveness of the expert speeches was evaluated through observation and feedback surveys. The results showed that adult learners particularly benefited from practical exercises and learning that built on their prior knowledge. The findings from the functional part of the thesis can be used in planning similar training modules. The results highlighted the needs and wishes regarding the content of expert speeches and guide the development of training that meets the demands of the working life.

The results show that expert speeches supported participants' interaction skills and provided them with practical tools for working with groups with special needs. In addition, the work identified areas for development that can be used in the design of similar training programmes in the future.

Developing the interaction skills of professionals in different fields improves the accessibility of services and supports more equal client encounters. This thesis can serve as a basis for new training programmes or study modules that strengthen accessible and inclusive interaction, while identifying areas for improvement that can be incorporated into future programme development.

Keywords: interaction, special need groups, adult education, expertise

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1. JOHDANTO.....	6
2. OPINNÄYTETYÖN TILAAJA JA TARVE.....	9
3. KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT	11
3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	11
3.2 Monialainen yhteistyö ja yhteiskehittäminen	14
3.3 Konstrukttiivinen tutkimusmenetelmä	15
3.4 Havainnointi ja kyselytutkimus	16
3.5 Aineiston analyysi menetelmät	18
4. TIETOPERUSTA OSALLISTAVAAN LUONTO-OHJAUKSEEN.....	20
4.1 Asiantuntijuus	21
4.2 Luonto-ohjaus ja vuorovaikutuksen tukeminen luonnossa	22
4.3 AAC-menetelmät vuorovaikutuksen tukena	25
4.4 Pedagoginen näkökulma	26
4.5 Vuorovaikutuksen määritelmä	27
4.6 Asiakasryhmät	28
5. ASIANTUNTIJAPUHEENVUOROT KEHITTÄMISTEHTÄVÄNÄ.....	31
5.1 Muistisairaat	32
5.2 Kehitysvammaiset	36
5.3 Aistivammaiset.....	43
5.4 Kehitysvammaisten ulkoilutapahtuma	47

6.	KEHITTÄMISTYÖN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET	49
6.1	Havainnoinnin analysointi	49
6.2	Palautekyselyn analysointi	51
6.3	Johtopäätösten yhteenveto	55
7.	KEHITTÄMISTYÖN POHDINTA JA SOVELLETTAVUUS	57
7.1	Pohdinta	57
7.2	Opinnäytetyön eettisyys	59
7.3	Sovellettavuus ja ajankohtaisuus	62
	LÄHTEET	64
	LIITTEET	69

1. JOHDANTO

Luonnossa liikkumisella ja oleskelulla on tutkitusti merkittäviä hyvinvointivaikutuksia. Luonto rauhoittaa, vähentää stressiä ja edistää sekä fyysistä, että psyykkistä terveyttä (Tyrväinen 2023). Vaikka luonnon hyvinvointivaikutukset ovat laajalti tunnistettuja, eivät kaikki ihmiset pääse niistä samalla tavalla osallisiksi.

Erityisryhmien, kuten vammaisten tai neurokirjon henkilöiden, mahdollisuudet liikkua ja toimia luonnossa voivat olla rajoitettuja muun muassa saavutettavuusongelmien vuoksi. Esimerkiksi eri asteisten puhe- ja kommunikaatiovaikeuksien vuoksi tukea tarvitsevia henkilöitä on Suomessa noin 65 000 – määrä, joka on lähellä Rovaniemen asukaslukua (Kehitysvammaliitto 2025; Rovaniemi 2024). On tärkeää, että tämä suuri ihmisryhmä tunnistetaan myös potentiaalisina palveluiden käyttäjinä.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme erityisryhmien luonto-ohjaukseen liittyvää osaamisen lisäämistä vuorovaikutuksen näkökulmasta. Aihe on ajankohtainen, sillä yhteiskunnassa korostetaan yhä enemmän saavutettavuutta ja yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia. Vuoden 2025 alussa voimaan astunut uusi vammaispalvelulaki (Vammaispalvelulaki 675/2023) tuo vahvistusta erityisryhmien oikeuksiin ja palveluihin. Luonto- ja elämystoimintaan liittyvillä palveluilla voidaan edistää lain tarkoitusta vastaavaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa. Erityistarpeet huomioimalla voidaan ehkäistä ja poistaa esteitä, jotka muutoin rajoittaisivat näiden periaatteiden toteutumista käytännössä.

Opinnäytetyömme tilaajana toimii PSK-Aikuisopisto, joka järjestää Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa -koulutusta. Koulutuksen tavoitteena on kehittää luonto-ohjaajien valmiuksia toimia erityisryhmien kanssa. Opisto on tunnistanut tarpeen vahvistaa koulutuksen sisältöä monialaisella yhteistyöllä, muun muassa vuorovaikutuksen tukemisen osalta. Erityisryhmien kanssa työskenneltäessä vuorovaikutuksen merkitys korostuu: miten ohjaaja voi kommunikoida selkeästi, tukea asiakkaan itsenäisyyttä ja varmistaa, että toiminta on turvallista ja miellyttävää kaikille osallistujille?

Vuorovaikutuksen tukeminen on merkittävä osa erityisryhmien kanssa toimimista. Jos vuorovaikutukseen liittyvät haasteet jäävät ratkaisematta, ohjaajien voi olla vaikeaa luoda osallistavia ja saavutettavia luontoelämyksiä. Tämä voi puolestaan johtaa siihen, että erityisryhmien osallisuus jää heikommaksi ja he eivät pääse nauttimaan niistä hyödyistä, joita luonnossa toimimisella voisi olla.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kehittää luonto-ohjaajien vuorovaikutusosaamista erityisryhmien kanssa ja ohjata siihen, millaisia keinoja voidaan käyttää vuorovaikutuksen tukemiseksi luonnossa tapahtuvassa ohjauksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää koulutussisältöä tarjoamaan luonto-ohjaajille konkreettisia työkaluja ja menetelmiä vuorovaikutuksen vahvistamiseksi erityisryhmien kanssa. Tutkimuksella pyritään tuottamaan tietoa, joka tukee luonto-ohjaajien ammatillista osaamista, parantaa heidän valmiuksiaan kohdata erityisryhmiä ja edistää inklusiivista ohjauk käytäntöä luontoalalla.

Työmme keskittyy asiantuntijapuheenvuorojen hyödyntämiseen oppijoiden osaamisen lisäämisen keinona. Opinnäytetyössä kehitetään asiantuntijapuheenvuorot, jotka sisältävät tietoa erityisryhmien kohtaamisesta ja vuorovaikutuksen tukemisesta. Tuloksena syntyy koulutuksen sisältöä täydentävä osio, joka tarjoaa luonto-ohjaajille käytännönläheisiä työkaluja ja tietoa erityisryhmien kanssa toimimiseen. Aiheeseen liittyvää materiaalia, kuten ohjekirjoja ja oppaita, on olemassa. Emme kuitenkaan löytäneet vastaavaa koulutuksellista kehittämistyötä, joka käsittelisi erityisryhmien luonto-ohjausta vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen kehittämistyö, jossa hyödynnetään konstruktiivisen tutkimuksen periaatteita. Konstruktiivisessa tutkimuksessa pyritään kehittämään ratkaisuja käytännön ongelmiin ja arvioimaan niiden soveltuvuutta (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 18–22). Työn tavoitteena on kehittää luonto-ohjaajien vuorovaikutusosaamista erityisryhmien kanssa tapahtuvassa ohjauksessa.

Kuvaamme työmme etenemisvaiheita kuviolla 1, joka havainnollistaa lukijalle prosessin eri vaiheita. Kuvio toistuu raportin eri osioissa otsikoiden alla, tukien lukijan ymmärrystä työn rakenteesta ja etenemisestä. Ongelman kuvauksen jälkeen esittelemme menetelmät, joita olemme hyödyntäneet opinnäytetyön seuraavissa vaiheissa tietoperustan rakentamisesta kehittämistyön sovellettavuuteen asti.

Kuvio 1: Opinnäytetyön eteneminen konstruktivista tutkimusmenetelmää mukailien. Grafiikka: Camilla Torstensson (2024).

Tämä opinnäytetyö pyrkii lisäämään ymmärrystä erityisryhmien vuorovaikutuksen tukemisesta ja tarjoamaan konkreettisia ratkaisuja vuorovaikutuksen erityispiirteiden huomioimiseen ja tukemiseen luonto-ohjaajille. Tavoitteena on edistää yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia luonnossa ja tukea ohjaajien ammatillista kehittymistä

2. OPINNÄYTETYÖN TILAAJA JA TARVE

Kuten johdannossa kerroimme, kuvaamme opinnäytetyömme etenemisprosessia havainnollistavalla kaaviolla. Opinnäytetyömme ensimmäinen vaihe on ongelman tunnistaminen, kuten kuviosta 2 on havaittavissa.

Kuvio 2: Opinnäytetyön etenemisen vaiheet. Vaihe 1, ongelman tunnistaminen. Grafiikka: Camilla Torstensson (2025).

Opinnäytetyön tilaaja toimii PSK-Aikuisopisto. PSK-Aikuisopisto on Oulussa toimiva yksityinen ammatillinen oppilaitos, jonka omistaa Pohjois-Suomen Koulutuskeskussäätiö. Se tarjoaa erityisesti aikuisille suunnattua koulutusta, kuten myynnin ja markkinoinnin, taloushallinnon, johtamisen, yrittäjyyden sekä sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksia. (PSK-Aikuisopisto 2024.)

Lukuvuodelle 2024–2025 PSK-Aikuisopistolla oli suunnitteilla uudenlainen koulutuskokonaisuus, jossa yhdistyisi erityisryhmien ohjaus sekä luonto-ohjaus. Koulutus suunniteltiin osaksi luonto- ja ympäristöalan perustutkintoa, laajuudeltaan 15 osaamispistettä. Koulutus toteutettiin ajalla 3.9.–18.10.2024. Opetustapana oli monimuoto-opetus ja koulutus oli osallistujille maksuton. Koulutuksen tavoitteena oli antaa valmiudet ohjata luontoretkeä erityisryhmille, kuten muistisairaille, kehitysvammaisille, neuropsykiatrisia haasteista omaaville ja aistivammaisille henkilöille. Koulutuksessa käsiteltiin näiden asiakasryhmien erityistarpeita ja luonnon hyvinvointivaikutuksia. Koulutuksen aikana opiskelijat oppivat suunnittelemaan ja ohjaamaan luontoaktiviteetteja turvallisesti ja vastuullisesti erityisryhmille. (PSK-Aikuisopisto 2024.)

Koulutuskokonaisuuteen haluttiin mukaan vuorovaikutuksen asiantuntijoita, kertomaan opintokokonaisuudessa käsiteltävien asiakasryhmien vuorovaikutuksen erityispiirteistä sekä tekemään tutuksi puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä. Saimme siis aihe-ehdotuksen PSK-Aikuisopistolta marraskuussa 2023.

Erityisryhmien vuorovaikutuksen huomioiminen osana opintokokonaisuutta on erityisen ajankohtainen teema, sillä 1.1.2025 voimaan astuneen vammaispalvelulain uudistuksen tavoitteena on muun muassa vahvistaa erityisryhmien yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa (Vammaispalvelulaki 675 /2023). Osallisuus voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: osallisuuteen omassa elämässä, yhteisöissä ja vaikuttamisessa sekä yhteisen hyvän tuottamisessa. Tämä tarkoittaa mahdollisuutta elää omannäköistä elämää, kuulua itselle tärkeisiin yhteisöihin ja osallistua yhteistä hyvää edistävään toimintaan. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024.) Osallisuuden edistämässä vuorovaikutus toimii keskeisenä elementtinä, sillä sen avulla voidaan luoda mahdollisuuksia osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi erilaisissa ympäristöissä eli olla yhdenvertaisena osana yhteiskuntaamme.

3. KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI JA MENETELMÄT

Kehittämistyössä menetelmä osaaminen koostuu useista eri taidoista ja tiedoista. Siksi onkin tärkeää osata käyttää ja tuntea erilaisia menetelmiä. Menetelmäosaamista tarvitaan muun muassa kehittämiskohteen tunnistamisessa, kuin myös kehittämistyön tulosten jakamiseen. Menetelmiä valittaessa on tärkeää ensin miettiä, millaista tietoa halutaan ja mihin sitä aiotaan käyttää. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 11, 40.)

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö, jota kuvaamme tarkemmin kohdassa 3.1. Opinnäytetyössämme hyödynnämme konstruktivisen tutkimuksen piirteitä, niin käytännön toteutuksessa kuin myös kirjallisessa toteutuksessa. Konstruktivista tutkimusta käymme läpi kohdassa 3.3. Toiminnallinen osuus toteutettiin monialaisena yhteistyönä ja yhteiskehittämisen piirteitä mukaillen, joita kuvailemme luvussa 3.2.

Työmme vaikuttavuuden arvioimiseksi koimme parhaiksi menetelmiksi havainnoinnin sekä kyselyn kautta saatujen tuloksien analysoinnin, näitä menetelmiä kuvaamme luvuissa 3.4 ja 3.5. Kysely sopii usein kehittämistöissä alkutilanteen selvittämiseen sekä lopuksi saatujen tulosten arviointiin. Havainnoinnilla saadaan monesti tarkempaa tietoa kuin kyselyillä ja haastatteluilla. (Ojasalo ym.2015, 40–42.) Havainnoinnista pidimme havainnointipäiväkirjaa. Kun havainnoinnista pidetään päiväkirjaa koko kehittämisprosessin ajan, tulee siitä keskeinen kehittämisen menetelmä (Ojasalo ym.2015, 40–42).

3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on ammattikorkeakoulussa yksi tutkimuksellinen kehittämisen tapa ja opinnäytetyötyyppi. Siinä ammatillinen asiantuntijuus näytetään kehittäväällä ja tutkimuksellisella otteella tehdyllä tuotoksella sekä raportilla. Kehittämisen tavoitteena on ammatillinen tuotos, joka palvelee kohderyhmää esimerkiksi asiakkaita, työntekijöitä sekä toimintaympäristöä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä kuvataan tuotoksen liittyviä lähtökohtia, valintoja ja ratkaisuja perustellen. Tuotos voi olla vaikkapa konkreettinen esine tai tapahtuma. Raportissa opinnäytetyöntekijä kirjoittaa itsensä asiantuntijaksi akateemisen viestinnän avulla kohteenaan toiminnallisen opinnäytetyön

tuotos ja sen toteuttamisprosessi. (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 9.) Meidän opinnäytetyömme on toiminnallinen kehittämistyö, jonka tuotoksena syntyy asiantuntijapuheenvuoroista koostuva koulutuskokonaisuus. Asiantuntijapuheenvuoroja voidaan soveltaa myös muille aloille sopivaksi koulutuskokonaisuudeksi, muokkaamalla käytännön harjoitteita kullekin alalla sopivaksi. Asiantuntijapuheenvuorot olivat osa koulutuskokonaisuutta, missä mukana oli PSK-Aikuisopiston omia kouluttajia sekä kokemusasiantuntijoita eri asiakasryhmistä.

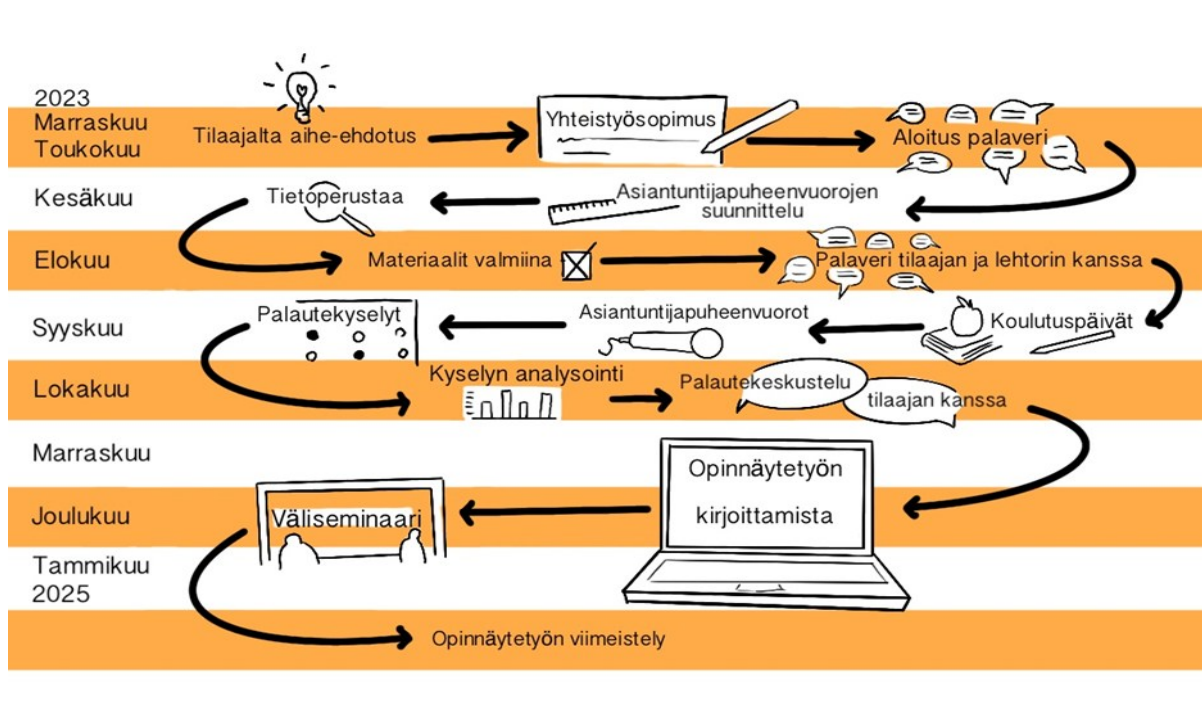
Marraskuussa 2023 PSK-Aikuisopiston kouluttajan Vuokko Nikki tarjosi meille mahdollisuutta osallistua asiantuntijoina heidän suunnittelemaansa uudenlaiseen koulutuskokonaisuuteen. Aihe kiinnosti meitä molempia, sillä meillä kummallakin on ollut halu edistää erityisryhmien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta jo opintojen alusta asti. Saimme heiltä alustavaa tietoa tulevasta koulutuskokonaisuudesta, esimerkiksi käsiteltävät asiakasryhmät. Tämän tiedon saatuamme pidimme Humakin ohjaavan opettajamme Hanna-Kaisa Turjan kanssa palaveria, soveltuisiko aihe osaksi opinnäytetyötämme. Aihe-ehdotus hyväksyttiin maaliskuussa 2024. Toukokuussa saimme tehtyä opinnäytetyösuunnitelman, johon olimme valmistautuneet keräämällä tietopohjaa. Tämän jälkeen teimmekin jo yhteistyösopimuksen tilaajan kanssa ja pidimme aloituspalaverin.

Asiantuntijapuheenvuoroihin liittyen olimme PSK-Aikuisopiston kouluttaja Nikin kanssa melko tiiviisti yhteydessä ja järjestimme yhteisiä palavereita toukokuussa, kesäkuussa ja elokuussa 2024. Lisäksi olimme yhteydessä sähköpostin ja WhatsAppin välityksellä. Tapaamisissa ja viestien välityksellä kävimme molempien osapuolien koulutusmateriaaleja läpi. Näin saimme mahdollisimman kattavan koulutuskokonaisuuden.

Asiantuntijapuheenvuorojen suunnittelua ja tietoperustan keräämistä teimme kesäheinäkuun 2024 aikana. Asiantuntijapuheenvuorojen materiaalit olivat valmiita elokuussa 2024, jotka kuvaamme tarkemmin luvussa 5. Materiaalien valmistuttua kävimme PSK-Aikuisopiston kouluttaja Nikin kanssa läpi molempien opetusmateriaaleja. Ohjaavan opettajamme Lyytisen kanssa kävimme vielä läpi asiantuntijapuheenvuoro-

jen sisältöjä ja opiskelijoille jaettavan kyselyn sisältöä ja rakennetta (Liite 3). Halusimme tehdä kyselystä laadukkaan, jotta vastausten perusteella saisimme mahdollisimman kattavat tulokset asiantuntijapuheenvuorojen sisältöjen merkityksestä opiskelijoille.

Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa- kurssin lähipäivät olivat 4–5.9. ja 18–19.9.2024, joissa pidimme asiantuntijapuheenvuorot. Asiantuntijapuheenvuorot jakautuivat kolmelle eri päivälle ja viimeisenä päivänä osallistuimme kehitysvammaisille asiakkaille suunnattuun tapahtumailtapäivään. Tapahtumapäivän 19.9.2024 jälkeen lähetimme palautekyselyn opiskelijoille. Syksyn aikana kävimme läpi palautekyselyjä, analysoimme niitä ja kirjoitimme opinnäytetyön raporttia. Pidimme myös tilaajan kanssa palautekeskustelua koulutuskokonaisuudesta. Joulukuussa 2024 esitimme työmme väliseminaarissa, josta saimme hyviä kehittämideoita ja vinkkejä tekstin kirjoittamiseen. Havainnollistamme opinnäytetyömme etenemistä alla olevalla prosessikaaviolla, kuvio 3.

Kuvio 3: Prosessikaavio opinnäytetyön etenemisestä. Grafiikka: Eedit Ronkainen & Helena Ronkainen (2025).

Opinnäytetyöprosessi rakentui vaiheittain ideoinnista suunnitteluun, yhteistyöhön, materiaalien tuottamiseen ja lopulta koulutuksen toteutukseen ja arviointiin. Toiminnallinen opinnäytetyö on ajallisesti rajattu kokonaisuus, sen toteutus edellyttää pitkäjänteistä sitoutumista ja monipuolista asiantuntijuutta (Kostamo ym. 2022, 13).

3.2 Monialainen yhteistyö ja yhteiskehittäminen

Monialaisessa oppimisprosessissa yhdistetään eri tieteenaloja ja oppiaineiden opetusta sekä lisätään opettajien välistä yhteistyötä. Monialaisessa toteutuksessa asiaa voidaan tarkastella eri näkökulmista ja hyödyntää asian käsittelyssä myös toisen oppiaineen asioita. Monialainen oppimisprosessi voidaan rakentaa kahdesta tai useammasta kursista yhteistoteutuksena opiskelijoille. Oppiaineiden integroinnissa opettajan on luonnollisesti kehitettävä opetustaan laajempien asiayhteyksien opettamiseen, asioiden ja niiden välisten asioiden ymmärtämiseen, laaja-alaista osaamista sekä työskentelytaitojen kehittämistä. (Koli 2017, 83–84.)

Tämän kaltaisessa opintokokonaisuuden luomisessa on myös yhteiskehittämisen piirteitä. Se tarkoittaa osallistavaa ja vuorovaikutteista prosessia, jossa eri alojen asiantuntijat suunnittelevat ja rakentavat kokonaisuutta yhdessä. Näin syntyy moniääninen ja ajankohtainen koulutussisältö, joka vastaa sekä opiskelijoiden että työelämän tarpeisiin. (Kostamo ym. 2022, 117.)

Koulutuskokonaisuudet muodostuivat sosiaali- ja terveysalan sekä luonto- ja ympäristöalan kouluttajien aiheista sekä meidän asiantuntijapuheenvuoroistamme. Asiantuntijapuheenvuorojemme sisältöä käsittelemme luvussa 5. Sosiaali- ja terveysalan kouluttajan osuus käsitti erityisryhmien fyysistä toimintakykyä ja kuinka esteettömyys tulisi huomioida erityisryhmien ohjauksessa. Luonto- ja ympäristöalan kouluttaja toi esille luonto-ohjausta, kestävästä kehitystä ja Green Caren syventävää toimintaa. Lisäksi mukana oli kokemusasiantuntijoita, jotka toivat esiin omakohtaisia kokemuksia.

Erytisryhmien ohjaaminen luonnossa koulutuskokonaisuus muodostui kuudesta lähipäivästä, joissa me olimme neljässä mukana (Kuvio 4). Meidän asiantuntijapuheenvuoroihimme oli varattu 45min-1,5 h aihetta kohden. Lisäksi opiskelijoilla oli itsenäistä opiskelua, jolloin he työstivät luonto- ja ympäristöalan kouluttajan antamaa tehtävää.

ERITYISRYHMIEN OHJAAMINEN LUONNOSSA, SUUNTAA ANTAVA LÄHIJAKSON OHJELMA

Kuvio 4: Erytisryhmien ohjaaminen luonnossa koulutuskokonaisuuden lähipäivien ohjelma ja kouluttajat. Grafiikka: Camilla Torstensson (2024).

Vaikka jokaisella kouluttajalla ja asiantuntijalla oli vastuu omasta osa-alueestaan, kävimme ennen koulutuskokonaisuuden alkua asiantuntijapuheenvuoroja sosiaali- ja terveysalan kouluttajan kanssa läpi. Näin varmistimme, että kokonaisuudet täydentäisivät mahdollisimman hyvin toisiaan. Yhdistämällä eri alojen asiantuntijuutta oppimisprosessissa saatiin koulutuskokonaisuudesta mahdollisimman monipuolinen ja kattava kokonaisuus.

3.3 Konstruktiivinen tutkimusmenetelmä

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisenä kehittämistyönä, jossa hyödynsimme konstruktiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimuksellinen kehittämistyö mahdollistaa monimuotoisen tiedonkeruun ja soveltamisen eri menetelmien avulla. Sen tavoitteena on tarkastella kehittämisprosessia järjestelmällisesti, analyttisesti ja kriittisesti, yhdistäen teoreettista tietoa ja käytännön kokemusta selkeäksi kokonaisuudeksi (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 18–22).

Konstruktiivisen tutkimuksen lähtökohtana on selkeästi määritelty ongelma, johon etsitään ratkaisua kehittämällä käytännönläheinen malli. Menetelmä perustuu teorian ja käytännön väliseen vuoropuheluun, jossa uusi tieto rakentuu aiemman tutkimuksen ja

kehittämistyössä saadun kokemuksen pohjalta. (Toikko & Rantanen 2009, 19–23; Ojasalo ym. 2009, 38).

Konstrukttiivinen tutkimus etenee kuuden vaiheen kautta, joiden avulla kehitetään ratkaisu tunnistettuun ongelmaan yhdistäen teoria ja käytäntö. Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden (2009, 67–68) mukaan nämä vaiheet ovat: merkityksellisen ongelman tunnistaminen, teoreettisen ja käytännön tiedon hankkiminen, ratkaisun kehittäminen, ratkaisun testaaminen ja arviointi, ratkaisun yhteys teoriaan, ratkaisun sovellettavuuden arviointi. Opinnäytetyöprosessimme eteni näitä kuutta vaihetta mukaillen.

Ensin tunnistimme keskeisen ongelman, johon tarvittiin ratkaisu eli kuinka luomme opiskelijoiden tarvetta vastaavat asiantuntijapuheenvuorot. Tämän jälkeen syvennymme aiheeseen hankkimalla tietoperustaa asiakasryhmistä, luonto-ohjauksesta, asiantuntijapuheenvuoroista sekä aikuisoppimisesta. Seuraavassa vaiheessa kehitimme ratkaisun eli asiantuntijapuheenvuorot, hyödyntäen aiemmin kerättyä tietoa. Tämän jälkeen testasimme ratkaisun toimivuutta ja arvioimme sen vastetta tarpeeseen analysoimalla havaintojamme sekä palautekyselyn tulokset. Lopuksi arvioimme ratkaisun soveltamismahdollisuuksia.

3.4 Havainnointi ja kyselytutkimus

Havainnoimme pitämiemme asiantuntijapuheenvuorojen vaikutusta muun muassa asiakasryhmille järjestetyissä retkissä sekä tunnilla tapahtuvissa harjoitteissa. Lisäksi teimme lopuksi ryhmäläisille palautekyselyn, jonka sisältöä avaamme tarkemmin kohdassa 6.5.

Havainnointi on aineistonkeruumenetelmä, jossa keskeistä on havaintojen tekeminen. Havainnointi sisältää sekä näkemisen, että kuulemisen osana tutkimusprosessia. (Vilkkä 2006.) Havainnoinnilla pyritään ymmärtämään, miten asiat toimivat käytännössä ja sen avulla voidaan kerätä tietoa kohteesta sen omassa ympäristössä. Havainnointi voi olla passiivista, jolloin tutkija pysyttelee tapahtumien ulkopuolella, tai osallistuvaa, jolloin tutkija on aktiivisesti mukana toiminnassa. (Saaranen-Kauppinen &

Puusniekka 2006). Meidän havainnointimme oli osallistuvaa. Osallistuvassa havainnoinnissa perehdytään havaintokohteeseen, sen ympäristöön sekä ihmisten eleisiin, ilmeisiin ja keskusteluihin. Havainnoista kirjataan muistiinpanot havainnointipäiväkirjaan ja kerätty aineisto analysoidaan. (Vilkkä 2006.) Tutkimuskohteena olivat opintokokonaisuuteen osallistuneet opiskelijat. Havainnoinnin avulla selvitettiin, saivatko opiskelijat asiantuntijapuheenvuoroista riittäviä valmiuksia olla vuorovaikutuksessa ja vahvistaa asiakasryhmien osallisuutta opintokokonaisuuteen sisältyneissä ohjaustilanteissa.

Osallistumme koulutuskokonaisuuteen asiantuntijoina, joten osallistuva havainnointi on menetelmänä luonteva. Se mahdollistaa koulutuksen kulun ja sisältöjen havainnoinnin sisältä käsin, jolloin saamme syvällisempää ymmärrystä tapahtumista ja osallistujien kokemuksista.

Osallistuvaan havainnointiin liittyy kuitenkin myös haasteita. Toimintaan osallistuminen voi viedä huomiota havainnoinnilta, eikä kaikkea välttämättä ehdi kirjata ylös reaaliajassa. Varaudumme tähän tekemällä muistiinpanoja heti toimintatilanteiden jälkeen sekä ottamalla valokuvia materiaaleista ja ympäristöstä, ei tunnistettavista henkilöistä. Näin pystymme palaamaan tilanteisiin myöhemmin ja varmistamaan että havainnot säilyvät mahdollisimman tarkkoina.

Kyselytutkimus on yksi määrällisen tutkimuksen tärkeimmistä aineistonkeruumenetelmistä, jossa kerätty tieto muutetaan numeeriseen muotoon tilastollista analysointia varten. Tätä muunnosta kutsutaan operationalisoinniksi. (Tietoarkisto 2025.)

Kyselytutkimuksen onnistuminen edellyttää tarkkaa kysymysten suunnittelua. Keskeistä on kyselyn reliabiliteetti, eli vastausten johdonmukaisuus sekä validiteetti, joka mittaa sitä, miten hyvin kysymykset auttavat vastaamaan tutkimusongelmaan. Laadukkaat kysymykset varmistavat, että tulokset ovat luotettavia ja tarkoituksenmukaisia. (Tietoarkisto 2025.) Kehittämistyössämme kysely oli osa palautteenkeruuta. Kyselyn suunnittelun aloitimme pohtimalla eri toteutustapoja tutkimuksen luonteen ja kohderyhmän mukaan. Koimme, että kohderyhmälle sopivin ja käytännöllisin osallistumistapa olisi sähköinen kyselylomake Microsoft Forms -alustalla. Tämä ratkaisu mahdollisti

anonymiteetin säilyttämisen ja oli helppokäyttöinen vastaajille, samalla tehden aineistonkeruusta tehokasta.

On tärkeää, että kysymykset liittyvät suoraan tutkimusongelman ratkaisemiseen. Kysymysten tulee olla selkeitä ja yksinkertaisia, jotta vastausprosentti pysyy korkeana. Kysymykset tulee muotoilla neutraalisti, jotta vastaajat voivat antaa omia näkemyksiään ilman johdattelua. Myös lomakkeen visuaalinen selkeys ja houkutteleva ulkoasu voivat parantaa vastausintoa. (Tietoarkisto 2025.)

Yksi kyselytutkimuksen haasteista on usein alhainen vastausprosentti (Tietoarkisto 2025). Saimme ennakkotietoa opinnäytetyön tilaajaltamme, että osallistujissa saattaa olla teknisien laitteiden käytössä tukea tarvitsevia sekä ei suomen kieltä äidinkielenään puhuvia osallistujia, joka saattaa vaikeuttaa kyselytutkimukseen osallistumista. Näiden riskien minimoimiseksi suunnittelimme kyselyn integrointia osaksi oppituntia, jolloin vastaajat saivat tarvittaessa teknistä apua sähköisen lomakkeen täyttämiseen.

3.5 Aineiston analyysi menetelmät

Toiminnallisen opinnäytetyön menetelmällisyys perustuu käytännön kehittämistyöhön ja sen tueksi kerättävän aineiston suunnitelmalliseen ja perusteltuun analyysiin. Kehittämistyössä käytetään samoja menetelmiä kuin tieteellisessä tutkimuksessa. Aineiston keruussa voidaan hyödyntää monipuolisesti erilaisia menetelmiä, kuten havainnointia ja kyselyitä. (Kostamo ym. 2022, 116.)

Kyselyt ja havainnointi tuottavat runsaasti tietoa, joka on analysoitava, käsiteltävä ja tulkittava huolellisesti. Aineiston analyysimenetelmän valintaan vaikuttaa ensisijaisesti tutkimuksen tavoitteet ja se, millaisiin ongelmiin halutaan löytää vastauksia. Lisäksi menetelmän valintaan vaikuttavat tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Analyysimenetelmät voidaan jakaa kahteen pääluokkaan: määrälliseen (kvantitatiiviseen) ja laadulliseen (kvalitatiiviseen) analyysiin. (Jyväskylän yliopisto 2025; Kostamo ym. 2022, 116.)

Laadullinen analyysi, eli kvalitatiivinen analyysi, pyrkii kokonaisvaltaisesti ymmärtämään tutkimuskohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä. Tämä analyysitapa ei perustu numeeriseen dataan, vaan keskittyy ilmiöiden syvälliseen tulkintaan ja merkitysten etsintään. (Jyväskylän yliopisto 2025.) Laadullinen analyysi sopii havainnointiaineiston ja kyselyn avointen vastausten analysointiin, sillä aineisto ei koostu numeerisista arvoista, vaan tarkastelimme muun muassa mielipiteitä ja sitä, miten asiantuntijapuheenvuoroissa käsitellyt asiat näkyivät käytännön ohjaustilanteissa.

Laadullisessa analyysissä hyödynsimme teemoittelu menetelmää. Teemoittelu on laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, jossa pyritään tunnistamaan ja jäsentämään aineistosta esiin nousevia keskeisiä aihepiirejä eli teemoja (Jyväskylän yliopisto 2025). Teemoittelun avulla pyrimme tunnistamaan aineiston keskeisiä aihepiirejä, jotka auttoivat arvioimaan asiantuntijapuheenvuorojen vahvuuksia ja kehittämiskohteita.

Palautekyselyn strukturoidut suljetut monivalintakysymykset analysoitiin määrällisesti eli kvantitatiivisesti. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa mittaamalla ja laskennallisilla analyysein kerätään numeromuotoista dataa (Jyväskylän yliopisto 2025). Saadun datan analysointiin käytimme tilastollisesti kuvaavaa analyysiä. Tilastollinen analyysi on menetelmä, jolla käsitellään, jäsennetään ja tulkitaan numeerista aineistoa, pyrkien ymmärtämään ilmiöiden yleisyyksiä, jakaumia ja riippuvuuksia (Jyväskylän yliopisto 2025). Monivalintakysymysten vastauksista laskettiin prosenttiosuuksia ja jakaumia, joita analysoimalla voitiin arvioida asiantuntijapuheenvuorojen vaikuttavuutta. Näin saatiin selville esimerkiksi, kuinka suuri osa opiskelijoista koki puheenvuorot hyödyllisiksi ja mitkä osa-alueet kaipasivat kehittämistä.

4. TIETOPERUSTA OSALLISTAVAAN LUONTO-OHJAUK- SEEN

Ongelman tunnistamisen jälkeen, haimme tietoperustaa ratkaisun kehittämisen tueksi. Toiminnallisessa kehittämistyössä hyödynnetään erilaisia menetelmiä ja aineistoja tietoperustan keräämiseen. Niitä voivat olla esimerkiksi tilaajatahon tuottamat materiaalit, lait ja säännökset, toiminta ympäristössä olevien ihmisten kokemukset sekä omat havainnot ja kyselyt. (Kostamo ym. 2022, 35–36.)

Kuvio 5: Opinnäytetyön etenemisen vaiheet. Vaihe 2, tietoperustan hankinta. Grafiikka: Camilla Torstensson (2025).

Vastaavaa koulutuskokonaisuutta on vähäisesti, jos ollenkaan tarjolla. Meillä ei siis ollut valmista taustamateriaalia, jonka ympärille omaa opinnäytetyötämme eli asiantuntijapuheenvuoroja, rakentaisimme. Asiantuntijapuheenvuorojen suunnittelua varten meillä oli PSK-Aikuisopiston puolesta saatuna taustatietona koulutuksen kohderyhmä eli aikuisopiskelijat, luontoteeman merkitys sekä erityisryhmät, joihin opinnoissa perehdytään. Tavoitteenamme oli koota tietoperustaa teemoista, kuten luonto-ohjaus, opiskelijoiden asiakasryhmät, luontoon soveltuvat AAC-menetelmät sekä opetuksen pedagoginen näkökulma, joita käsittelemme alla olevissa luvuissa.

Tätä opinnäytetyötä varten keräsimme tietoperustaa alan kirjallisuudesta, PSK-Aikuisopiston tuottamaa materiaalia opetussuunnitelmasta ja aiemmin tehdyistä alan tutkimuksista. Lisäksi tutustuimme luonto-ohjaajan työnkuvaan, jotta voimme paremmin kohdentaa opetusta juuri siihen sopivaksi kokonaisuudeksi.

Opintokokonaisuuden toteutus pohjautui opetussuunnitelmaan, joten olimme perehtyneet myös sen tuomiin raameihin. Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa, 15osp on tutkinnon osa luonto- ja ympäristöalan perustutkintoa. Ammattitaitovaatimukseen kuuluu

seuraavanlaiset osiot: erityisryhmille suunnatut palvelut, erityisryhmän ohjaaminen, esteettömyys ja saavutettavuus sekä vastuullisuus. (Opetushallitus 2024.)

4.1 Asiantuntijuus

Asiantuntijuus viittaa osaamiseen, joka liittyy tiettyyn tehtävä- tai ongelma-alueeseen. Se eroaa ammattitaidosta siinä, että se ei ole sidoksissa yksittäiseen ammattiin, vaan ilmenee toimintatapana, joka rakentuu teoreettisen tiedon, kokemuksen ja itsesäätelykyvyn vuorovaikutuksesta. Asiantuntijaksi kasvaminen edellyttää tiedon hankkimista, osallistumista ja uuden tiedon tuottamista. Keskeisiä piirteitä asiantuntijuudessa ovat jatkuva oppiminen ja taitojen kehittäminen. Esimerkiksi vuorovaikutuksen ohjaamisen asiantuntijuus näkyy muun muassa vahvana pedagogisena osaamisena ja vuorovaikutuksen syvällisenä ymmärtämisenä. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024; Jyväskylän yliopisto 2004.)

Humanistisessa ammattikoulussa asiantuntijuus nähdään keinona edistää jokaisen oikeutta tulla kuulluksi ja ymmärretyksi yksilölliset tarpeet ja valmiudet huomioiden. Tavoitteena on tukea ihmisten välistä vuorovaikutusta ja edistää tasa-arvoa, osallisuutta ja hyvinvointia sekä ehkäistä syrjäytymistä. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024.) Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijoina haluamme edistää tietoisuutta siitä, kuinka kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukeminen vahvistaa osallisuutta.

Humanistisen ammattikorkeakoulun asiantuntijuuden painopisteitä ovat ihmisten välisen vuorovaikutuksen edistämisen lisäksi yhteistyökumppanuus (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024). Tämä näkyy myös meidän opinnäytetyössämme monialaisena yhteistyönä sekä tavoitteena luoda muihinkin ammattiopintoihin yleistettävä erityisryhmien vuorovaikutuksen tukemisen asiantuntijapuheenvuoro kokonaisuus.

Opinnäytetyömme alkuvaiheessa pohdimme, voimmeko käyttää toiminnallisesta osuudestamme termiä ”asiantuntijapuheenvuoro”. Olimme epävarmoja siitä, voimmeko pitää itseämme jo asiantuntijoita, vaikka emme ole valmistuneita puhevammaisten tulkkeja ja kommunikaatio-ohjaajia. Asiantuntijuuden tarkastelu osana opinnäytetyötä avaa mahdollisuuden reflektoida omia oppimiskokemuksiamme ja sitä, kuinka olemme

itse kehittyneet opintojen aikana ja osaltamme voineet edistää vuorovaikutusta ja osallisuutta työelämässä ja yhteiskunnassa.

Asiantuntija tarkoittaa henkilöä, jolla on syvällistä tietoa ja osaamista jostakin aiheesta. Usein asiantuntijalta pyydetään lausuntoja tai mielipiteitä hänen osaamisalueeseensa liittyvistä asioista. Ammattikorkeakoulututkinnon tavoitteena on antaa valmiudet toimia asiantuntijatehtävissä (Kotimaisten kielten keskuksen 2024; Humanistinen ammattikorkeakoulu 2024). Vahvistimme osaamistamme asiantuntijapuheenvuorojen aiheeseen liittyvään tietoperustaan perehtymällä. Lisäksi meillä on aikaisemmasta työkokemuksesta kertynyt osaamista erityisryhmien ohjaamisesta ja nykyisten opintojen myötä myös kommunikaation ja vuorovaikutuksen erityispiirteistä. Näin ollen koimme, tässä opintojemme loppuvaiheessa, että voimme pitää itseämme jo tämän osa-alueen asiantuntijoina.

Vahvuutemme on käytännön kenttätyössä. Tämän vuoksi halusimme jakaa asiantuntemustamme osallistujille asiantuntijapuheenvuorojen avulla, joissa tarjosimme konkreettisia keinoja asiakasryhmän kohtaamiseen ja ohjaamiseen.

4.2 Luonto-ohjaus ja vuorovaikutuksen tukeminen luonnossa

Luonto-ohjaaja on luonnossa toimimisen ammattilainen, jonka tehtävänä on järjestää asiakkaille mieleenpainuvia luontoelämyksiä. Hän suunnittelee ja toteuttaa erilaisia ohjelmopalveluita ulkona ja opastaa ryhmiä turvallisesti ja vastuullisesti, luonnon monimuotoisuutta kunnioittaen. Työssään hän yhdistää luontotuntemuksen ja ohjaustaidot, ja samalla edistää ympäristötietoisuutta ja kestävästä elämäntapaa. (Opetushallitus 2024.)

Luonto-ohjaajaksi voi opiskella suorittamalla luonto- ja ympäristöalan perustutkinnon, joka antaa monipuoliset valmiudet työskennellä luonnossa ja sen parissa. Koulutuksessa perehdytään muun muassa luonnon ja kulttuurien tuntemukseen, luonto-opastukseen sekä turvalliseen liikkumiseen erilaisissa ympäristöissä. Lisäksi opinnoissa korostuvat kestävän kehityksen periaatteet ja ympäristötietoisuuden lisääminen. Opiske-

lijat oppivat suunnittelemaan ja toteuttamaan luontopalveluita erilaisille asiakasryhmille, huomioiden heidän toiveensa ja tarpeensa. He tutustuvat erilaisiin ohjausmenetelmiin ja -välineisiin sekä oppivat, miten huolehtia ryhmien turvallisuudesta luonnossa. Lisäksi koulutus antaa eväitä yrittäjyyteen, mikä on tärkeää, sillä moni luonto-ohjaaja päätyy työskentelemään itsenäisenä yrittäjänä. (Opetushallitus 2024.)

Luonto-ohjaajille on tarjolla monenlaisia työmahdollisuuksia eri ympäristöissä. He voivat työskennellä esimerkiksi luontomatkailuyrityksissä, retkeilykeskuksissa, leirikouluissa, kuntien vapaa-aikapalveluissa sekä erilaisissa järjestöissä. Työhön voi kuulua luontoretkien ja -leirien vetämistä, ympäristökasvatusta, luontotapahtumien järjestämistä sekä erilaisten kurssien ja työpajojen ohjaamista. Monet luonto-ohjaajat toimivat myös itsenäisinä yrittäjinä ja voivat erikoistua esimerkiksi luontoliikuntaan, elämyspalveluihin tai hyvinvointimatkailuun. (Opetushallitus 2024.)

Luonto-ohjaajan työssä on tärkeää lisätä ihmisten arvostusta luontoa kohtaan ja vahvistaa ympäristötietoisuutta. Hän auttaa ihmisiä ymmärtämään luonnon hyvinvointivaikutukset ja rohkaisee kestävään elämäntapaan. Erityisesti kaupungeissa luonto-ohjaajat voivat olla avainasemassa siinä, että ihmiset löytävät helpommin yhteyden luontoon ja oppivat hyödyntämään lähiluontoa monipuolisesti. Tämä tukee niin yksilöiden hyvinvointia kuin myös luonnon suojelua pitkällä tähtäimellä. (Opetushallitus 2024.)

Luontomatkailu ja luonnon hyvinvointipalvelut ovat tällä hetkellä kasvavia aloja, mikä lisää luonto-ohjaajien osaamisen kysyntää. Kansallispuistojen käyntimäärät lisääntyivät Covid-19 pandemian aikana, mutta kohteissa vierailaan edelleen vilkkaasti. Yhä useammat ihmiset hakeutuvat luonnon pariin rentoutuakseen, virkistyäkseen ja edistääkseen hyvinvointiaan, ja luonto-ohjaajat ovat avainasemassa tarjoamassa näitä elämyksiä. Työssään ohjaaja kohtaa erilaisia asiakasryhmiä, minkä vuoksi on mahdollista hankkia lisäosaamista valinnaisten opintojen kautta. (Metsähallitus 2022; Studentum 2025; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2025) Erityisesti erityisryhmien ohjaaminen vaatii syvällisempää perehtymistä, sillä asiakaskunnan tarpeet voivat vaihdella huomattavasti. Luonto-ohjaajan on osattava ottaa huomioon ryhmän erityistarpeet ja ra-

joitteet sekä varmistaa, että jokainen osallistuja saa tasavertaisen mahdollisuuden kokea luonnon hyödyt. Tämä edellyttää soveltuvien ohjausmenetelmien ja havainnollistavien apuvälineiden käyttöä sekä tarvittaessa asiakkaan avustamista luonnossa liikuttaessa.

Esteettömyys ja saavutettavuus ovat tärkeitä osa-alueita luonto-ohjaajan työssä, sillä luonnon hyvinvointivaikutukset tulisi olla kaikkien ulottuvilla. Ohjaajan tulee tunnistaa esteettömyyden eri ulottuvuudet ja valita ryhmän tarpeisiin sopivia luontokohteita. Kohteiden saavutettavuuden arviointi on keskeinen osa suunnitteluprosessia, jotta luonnossa liikkuminen olisi mahdollista myös niille, joilla on fyysisiä tai muita rajoitteita.

Eriyisryhmien luonto-ohjaukseen perehtyessämme tutustuimme muun muassa LAB-ammattikorkeakoulun ”Yhdenvertaisuutta luontomatkailuun — Esteettömien ja saavutettavien luontomatkailupalveluiden suunnitteluopas”-julkaisusarjaan (Aaltonen & Ihalainen 2020) sekä Jari-Pekka Keinäsen (2022) opinnäytetyöhön ”Opas luontolähtöisiin toimintatapoihin kehitysvammatyössä”.

Luontoympäristö itsessään tarjoaa ainutlaatuisen alustan vuorovaikutuksen tukemiseen. Aaltonen ja Ihalainen (2020) toteavat, että saavutettava ja esteetön ympäristö mahdollistaa sen, että jokainen voi osallistua toimintaan omien kykyjensä mukaan. Tällaisessa ympäristössä vuorovaikutus rikastuu, kun luonnon moniaistiset tarjoumat, kuten tuoksut, äänet ja kosketettavat pinnat, tarjoavat yhteisiä kokemuksia, jotka tukevat kommunikaatiota. Esimerkiksi yhteiset kokemukset eläimistä, kasveista tai luonnonilmiöistä voivat toimia keskustelun ja vuorovaikutuksen pohjana.

Keinäsen (2022) mukaan luonto-ohjauksessa toiminnan onnistuminen perustuu osallistujien yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ja osallistavan ilmapiirin luomiseen. Eriyisen tärkeää on käyttää selkeää ja saavutettavaa viestintää, jotta viesti tavoittaa kaikki osallistujat. Lisäksi ohjaajan tulee huomioida sääolosuhteet, kuten varmistamalla kuvamateriaalin sään kestävyys. Myös ryhmämuotoisessa toiminnassa ohjaajan rooli on tärkeä, ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen vahvistamisessa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi osallistujien rohkaisemista jakamaan tunteuksiaan, auttamaan toisiaan tai

toimimaan yhdessä tietyn tavoitteen saavuttamiseksi, mikä lisää yhteisöllisyyden tunnetta. Tällainen yksilöllisyyttä ja ryhmän dynamiikkaa huomioiva lähestymistapa ei ainoastaan tue osallistujien kokemusta luonnossa, vaan edistää myös heidän itsetuntoaan, osallisuuden tunnettaan ja vuorovaikutustaitojaan. (Keinänen 2022, 33–39.)

Luonto-ohjaajan toimenkuvaan kuuluu luontoon suuntautuvien retkien, leirien ja erilaisten luonnossa tapahtuvien aktiviteettien ohjaus. Erityisryhmien luonto-ohjaajan osaamiseen kuuluu lisäksi kohderyhmänsä erityistarpeet huomioivien luontoaktiviteettien suunnittelu ja toteutus. (PSK- Aikuisopisto 2024.) Otimme asiantuntijapuheenvuorojen sisällöissä huomioon asiakasryhmien lisäksi luonto-ohjaajien työnkuvan, luonnon sekä sen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuden lisäämisessä. Esimerkit ja käytännönharjoitukset sovelsimme luonto-ohjaukseen sopiviksi, jotta niitä olisi helpompi soveltaa käytäntöön erityisryhmien ohjaamiseen luonnossa. Kerromme luvussa 5 erityisryhmien luonto-ohjaukseen sopivista käytännön harjoitteista.

4.3 AAC-menetelmät vuorovaikutuksen tukena

Puhetta tukevista ja korvaavista menetelmistä käytetään lyhennettä AAC eli Augmentative and Alternative Communication. Puhetta tukevan kommunikointimenetelmän käytön tarve syntyy silloin, kun puhe on niin epäselvää tai puutteellista, että viesti ei tule ymmärretyksi. Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikointimenetelmän käyttäjille kommunikointimenetelmä on monesti pysyvä tapa kommunikoida, joten kommunikaatiomenetelmästä tulee heidän ensimmäinen kielensä eli äidinkieli. (Huuhtanen 2021 a 15.)

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät voidaan jakaa kahteen eri ryhmään, avusteisiin kommunikointiin ja ei-avusteisiin kommunikointiin. Avusteisten kommunikointimenetelmien käytössä ryhmän merkit ovat valittavia ja fyysisesti käytäjästä erillään. Näitä ovat graafiset kommunikointikeinot ja niiden käyttöön liittyvät apuvälineet, esinekommunikaatio sekä tunnusteltavat merkit. Ei-avusteisia kommuni-

kointimenetelmiä ovat sellaiset kommunikointimuodot, joissa henkilö itse tuottaa kommunikoinnissa merkit eli viittomat, eleet, ilmeet, puhe ja morsetus. (Huuhtanen 2021 a 15–20.)

Lähdimme miettimään eri puhetta tukevien ja korvaavien keinojen valintaa opetukseen asiakasryhmien kautta ja millaisia menetelmiä oppilaat voisivat hyödyntää luonto-ohjauksessa. Valitsimme materiaalit, kuten toimintataulut ja kuvat, sen perusteella, että ne ovat maksuttomia ja kaikkien vapaasti käytettävissä. Hyödynsimme asiantuntijapuheenvuoroihin muun muassa Papunetin kuvatyökalun (2024) ja Suomen ladun Metsämörri (2024) materiaaleja. Papunetistä löytyy tietoa, kuinka voi tukea kommunikointia ja vuorovaikutusta puhevammaisen ihmisen kanssa. Materiaaleja keskustelutilanteisiin kuvatuella, viittomilla ja bliss-symboleilla. Kuvapankin ja työkaluohjelmien avulla voi tehdä omia materiaaleja, vaikkapa kuvakortteja, kommunikointitauluja ja toimintaohjeita sekä kuvakirjoja. (Papunet 2024.)

4.4 Pedagoginen näkökulma

Uuden oppiminen perustuu aikaisemmin oppimaamme tietoon ja siihen vaikuttavat monet tekijät, kuten oma historiamme, maailmankuvamme ja tieto mitä olemme elämämme aikana hankkineet. Oppimisvalmiudet ja työskentelytaito vaikuttavat myös oppimiseen ja opiskeluun. (Koli 2017,11.)

Opinnäytetyön tilaajalta saimme esitietoa mahdollisesta kohderyhmästä. Kohderyhmä tulisi koostumaan aikuisoppijoista, mahdollisesti monipuolisella osaamistaustalla. Yhdistävä tekijä kohderyhmällemme oli opiskelu aikuisiällä. Paane-Tiaisen mukaan iän karttuessa ihmisellä säilyy kyky oppia uutta, mutta oppimistavat voivat muuttua. Iän myötä asiakokonaisuuksien hallintakyky paranee, mutta toisaalta muistin kuormituskyky heikkenee. Aikuisen oppiminen rakentuu aiempien tietojen ja elämäkokemusten varaan. Oppiminen tehostuu, kun uutta tietoa voidaan yhdistää jo ennestään tuttuihin asioihin. Aikuinen myös arvioi uuden tiedon tärkeyttä ja tarpeellisuutta suhteuttamalla ne vanhoihin tietoihin. (Paane-Tiainen 2000, 15–16.)

Keskeisenä aikuisoppimisessa Paane-Tiainen pitää oppijan omaa halua ja motivaatiota oppia uutta. Mitä merkityksellisemmäksi opiskelija kokee oppimistehtävän, sitä enemmän hän on valmis panostamaan. Kiinnostava aihe lisää motivaatiota ja sitoutumista. Jos aihe ei tunnu mielekkäältä, opiskelijan voi olla vaikea motivoitua. Tällöin hän saattaa tyytyä pintapuoliseen opiskeluun eikä jaksaa syventyä haastaviin sisältöihin. Motivaatioon vaikuttaa opiskelun sisällön lisäksi myös opiskelijan omat odotukset ja tavoitteet. (Paane-Tiainen 2000, 26.)

Motivaation ylläpitäminen olikin yksi asiantuntijapuheenvuorojemme kulmakivistä ja siksi halusimmekin asiantuntijapuheenvuoroihin paljon käytännön harjoituksia. Deci ja Ryan (2000) korostavat, että sisäinen motivaatio syntyy, kun yksilön perustarpeet autonomiasta, kompetenssista ja yhteenkuuluvuudesta täyttyvät. Tämä parantaa oppimisen laatua ja sitoutumista. (Deci & Ryan 2000, 227–268.) Halusimme tehdä opetuksesta vuorovaikutuksellisen, kiinnostusta herättävän sekä hyödyntää opetuksessa harjoitteita ja casejä.

Case-pohjaisen oppimisen lähtökohdaksi otetaan jokin aito tilanne, joka vie oppijan prosessoimaan käsiteltävää asiaa. Caset sopivat muun muassa keskustelujen lähtökohdaksi, käsiteltävän aiheen kontekstin luomiseen ja johdatukseen, oppimistilanteiden herättelijöinä sekä oppimisen raaka-aineina. Case-pohjainen oppiminen toimiikin monesti luonnollisena lähtökohtana oppimiselle. (Koli 2017, 88.) Teimme caseistä sellaisia, jotka soveltuivat luonto-ohjaukseen sekä huomioivat vuorovaikutuksessa osallisuuden lisäämisen. Näin casejä olisi opiskelijoiden helppo soveltaa tulevaisuudessa erityisryhmien ohjaamisessa.

Näiden pedagogisten näkökulmien huomioimisella halusimme luoda kohderyhmää motivoivaa ja aidosti palvelevaa opetussisältöä.

4.5 Vuorovaikutuksen määritelmä

Ihmisen käsitys olemassaolostaan syntyy vuorovaikutuksesta toisten ihmisten ja ympäristön kanssa. Ihmisten välinen vuorovaikutus on suurelta osin tiedostamatonta, mutta usein vuorovaikutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan tietoista vuorovaikutusta eli

viestintää. Viestintä voi olla kielellistä ja ei-kielellistä. Puhe ja kirjoitettu kieli ovat tavallisimpia viestinnän keinoja. Puheen rinnalla ihmiset käyttävät tiedostamattaan myös muita keinoja, kuten ilmeitä, eleitä, toimintaa, ääntelyä, naurua, äänensävyjä, taukoja ja sävelkulkuja. Viestinnän onnistumisen kannalta on tärkeää, että molemmat osapuolet käyttävät yhteistä kieltä tai keinoa, joita molemmat ymmärtävät ja pystyvät käyttämään. Lisäksi molempien osapuolten pitää pystyä ilmaisemaan itselleen tärkeitä asioita ja ymmärtämään toisen näkökulmaa. (Launonen 2023, 7–9.)

Vuorovaikutussuhteen luomiseen sekä kommunikoinnin onnistumiseen vaikuttavat henkilön omat taidot ja valmiudet. Henkilön toimintakyky, älyllinen ja kielellinen taso vaikuttavat siihen, mikä kommunikointikeino valitaan. Motoriset valmiudet ja kehitysmahdollisuudet vaikuttavat siihen, kuinka henkilöllä on mahdollisuuksia ottaa toisiin kontaktia ja ilmaista itseään. (Huuhtanen 2021a, 15–20.) Onnistunut vuorovaikutus perustuu siis tasavertaisuuteen vuorovaikutuskumppaneiden välillä. Jos toisen osapuolen taidot tai ilmaisumahdollisuudet ovat rajallisemmat, osaavamman kumppanin tehtävänä on huolehtia siitä, että tasa-arvo toteutuu.

Selvitimme asiantuntijapuheenvuoron tietoperustaa varten, millaiset puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät soveltuvat parhaiten koulutuskokonaisuudessa käsiteltäville asiakasryhmille. Seuraaviin alalukuihin olemme koonneet tietoa asiakasryhmistä sekä puhetta tukevista ja korvaavista menetelmistä, joita kävimme läpi asiantuntijapuheenvuoroissa.

4.6 Asiakasryhmät

Opinnäytetyöhömmme valikoituneet asiakasryhmät perustuivat PSK-Aikuisopiston kurssisuunnitelmassa tehtyihin asiakasryhmävalintoihin, tästä vastasivat PSK-Aikuisopiston kouluttajat. Koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa opiskelijoille annettava tieto asiakasryhmistä oli jaettu selkeisiin osa-alueisiin, tämä mahdollisti sisällön jäsennellyn esittämisen ja vastuun jakamisen eri toimijoiden kesken. PSK-Aikuisopiston kouluttajat vastasivat luonto-ohjauksen sisältöjen suunnittelun lisäksi asiakasryhmien ja heidän

erityistarpeidensa esittelystä. Meidän vastuullemme kuului puolestaan vuorovaikutuksen ja kommunikaation näkökulmien käsitteleminen kunkin asiakasryhmän kohdalla. Tämän lähestymistavan tarkoituksena oli tarjota opiskelijoille kokonaisvaltaisen ymmärryksen asiakaskunnan keskeisistä tarpeista. Näin eri toimijoiden vahvuudet yhdistyivät koulutuksen sisällössä, ja opiskelijat saivat kattavat valmiudet asiakasryhmätyöskentelyyn niin teoriassa kuin käytännössä. Tätä monialaista yhteistyötä käsittelemme aiemmin luvussa 3.2.

Asiakasryhmäksi oli valittu 2. luvussa mainitsemamme muistisairaant, kehitysvammaiset, neuropsykiatrisia haasteita omaavat ja aistivammaiset henkilöt. Vuorovaikutus on yksi hyvinvoinnin kulmakivistä. Ihmiset ovat luonnostaan sosiaalisia, jonka vuoksi sosiaalinen vuorovaikutus sekä yhteenkuuluvuuden tunne ovat vahvasti yhteydessä fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Yhteyden puute, eli sosiaalinen eristäytyminen, sen sijaan heikentää terveyttä ja lisää riskiä muun muassa masennusoireisiin. (Martino, Pegg, Pegg Frates 2017, 466.) On siis erityisen tärkeää tukea vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa näitä asiakasryhmiä. Heillä voi olla heikommat mahdollisuudet sosiaalisiin vuorovaikutustilanteisiin osallistumisessa ja vastavuoroisuuden toteutumisessa.

Opintokokonaisuuteen valikoiduissa asiakasryhmissä on havaittavissa, kuinka erilaisista lähtökohdista vuorovaikutuksen tukea voidaan tarvita. Esimerkiksi näkövammaiset asiakkaat voivat tarvita tukea tietääkseen tilassa olevien vuorovaikutuskumppanien määrän tai ympäristön kuvailuun, kun taas kehitysvammaisen asiakas saattaa tarvita tukea ohjeiden selkeyttämisessä, tai oman mielipiteensä esiin tuomiseen. Asiantuntijapuheenvuoroihin valikoiduista vuorovaikutuksen tuen menetelmistä kerromme tarkemmin luvussa 5.

Koulutuskokonaisuuden ja asiantuntijapuheenvuorojemme tavoite oli, että oppija oppii toimimaan erityisryhmän kanssa ja osaa ottaa huomioon heidän tarpeensa ja rajoitteensa. Asiantuntijapuheenvuorojemme avulla oppija oppii ohjaamaan erityisryhmiin kuuluvia asiakkaiden heidän kommunikaatiokeinonsa huomioiden eri tilanteissa. Voidaksemme tarjota mahdollisimman asiantuntevaa ja validia tietoa, olimme perehtyneet

koulutuksen eri asiakasryhmien erityispiirteisiin ja tarpeisiin. Koulutuksessa käytyt asiakasryhmät olivat meille jo entuudestaan tuttuja, henkilökohtaisen elämämme sekä aikaisemman opiskelu ja työkokemuksemme myötä. Opinnäytetyön tietoperustaan olemme kuitenkin halunneet koota yleiskatsauksen luotettavista tietolähteistä kustakin asiakasryhmästä sekä heidän erityistarpeistaan kommunikaation tuen osalta.

5. ASIANTUNTIJAPUHEENVUOROT KEHITTÄMISTEHTÄVÄNÄ

Opinnäytetyömme seuraavat vaiheet ovat ratkaisun kehittäminen sekä ratkaisun toimivuuden testaus. Tässä luvussa olemme yhdistäneet ratkaisun kehittämiseen liittyvät perustelut käytännön toteutuksen eli toimivuuden testauksen kuvailun yhteyteen.

Kuvio 6: Opinnäytetyön etenemisen vaiheet. Vaiheet 3 & 4, ratkaisun kehittäminen ja toimivuuden testaus. Grafiikka: Camilla Torstensson (2025).

Konstruktivisessa kehittämistyössä ratkaisun laatiminen on keskeinen ja aikaa vievä vaihe (Ojasalo ym. 2009, 65–70). Kehittämistyön tavoitteena ei ole pelkästään uuden tiedon tuottaminen, vaan myös ihmisten välinen vuorovaikutus ja suora yhteys kohderyhmään. Vuorovaikutuksen avulla voidaan varmistaa, että ratkaisut vastaavat aidosti kohderyhmän tarpeisiin ja tukevat käytännön toimintaa.

Tässä kehittämistyössä ratkaisua luotiin osana PSK-Aikuisopiston koulutuskokonaisuutta, jossa asiantuntijapuheenvuorot integroitiin osaksi opintoja. Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa kurssiin osallistui 12 aikuisopiskelijaa. Koulutuksen toteutus perustui monialaiseen yhteistyöhön, jossa yhdistyivät kouluttajien, kokemusasiantuntijoiden sekä meidän asiantuntemuksemme. Keskinäinen vuorovaikutus oli ratkaisevassa roolissa koulutuskokonaisuuden rakentamisessa, jotta voitiin luoda yhtenäinen ja toimiva ratkaisu.

Vastuullamme oli kehittää keinoja, joiden avulla osallistujien osaamista vahvistettiin erityisryhmien vuorovaikutuksen ja kommunikaation näkökulmasta. Tämä edellytti käytännönläheisten ja osallistavien menetelmien suunnittelua, joiden avulla koulutettavat saivat konkreettisia työkaluja työskentelyyn erityisryhmien parissa. Ratkaisun luominen pohjautui jatkuvaan dialogiin, jossa myös osallistujat toivat esiin tarpeita ja

haasteita, joiden perusteella koulutusta kehitettiin edelleen. Asiantuntijapuheenvuorojen asiakasryhmät määräytyivät opintosuunnitelman mukaan, mutta tuntirakenteesta saimme tehdä omanlaisemme. Pidimme useamman suunnittelupalaverin PSK-Aikuisopiston sosiaali- ja terveysalan kouluttajan kanssa marraskuussa 2023-syyskuussa 2024. PSK-Aikuisopiston kouluttaja Nikki vastasi sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta erityisryhmien ohjaukseen liittyvän perustiedon kouluttamisesta, kuten kuvasimme luvussa 3.1 ja 3.2. Suunnittelupalaverien ansioista saimme koulutuskokonaisuudesta mahdollisimman kattavan ja yhtenäisen.

Asiantuntijapuheenvuoroissamme halusimme erityisesti kiinnittää huomiota asiakasryhmien vuorovaikutuksen erityispiirteiden ymmärtämiseen sekä vuorovaikutuksen tuen keinojen käytännön harjoitteisiin. AAC-menetelmien käyttöä harjoitellessa tulisi panostaa enemmän yhteiskunnassa toimimiseen (Light & McNaughton 2015). Tämän vuoksi käytännön harjoitteemme perustuivat luonto-ohjaajan työhön, antaen konkreettisia keinoja opiskelijoille tukea tulevien asiakasryhmiensä osallisuutta.

5.1 Muistisairaat

Ensimmäinen asiantuntijapuheenvuoromme käsitteli muistisairaita. Asiantuntijapuheenvuoron toteutunut kesto oli noin 60 minuuttia. Asiantuntijapuheenvuoron alussa kerroimme lyhyesti meidän koulutuksestamme ja opinnäytetyöstämme. Asiantuntijapuheenvuoro jaettiin kahteen osaan noin 30 minuuttia teoriaa ja noin 30 minuuttia käytännönharjoitteita. Lopuksi kävimme vielä yhteenvedon asiantuntijapuheenvuoron pääkohdista, kyseisen asiakaskunnan hyvän kohtaamisen erityispiirteistä ja kommunikoinnin tuen keinoista. Joita käsittelemme tässä luvussa.

Muistisairaus koskettaa lähes jokaista meitä joissain vaiheessa elämää. Muistisairaus vaikuttaa ihmisen vuorovaikutukseen ja siksi muistisairaahan ihmisen kohtaaminen voi tuntua vaikealta, sillä vuorovaikutus ja kommunikointi muuttuvat sairauden edetessä (Laaksonen, Rantala & Sulkava 2016, 5).

Vuorovaikutustaidot heikkenevät muistisairauden edetessä, sanojen löytäminen sekä sanominen ja ymmärtäminen vaikeutuu. Ei-sanallisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu tässä vaiheessa. Visuaalisen viestin, kuten osoittamisen, eleiden, kuvien ja esineiden etuna verrattuna puhuttuun kieleen on suurempi yhteys siihen muistiin, joissa esineiden ja asioiden merkitykset ovat varastoituna. Kuvia ja sanalistoja voidaan myös käyttää muistin tukena lähimuistin heikentyessä. (Laaksonen ym. 2016, 53.)

Suunnittelimme puheenvuoron alkuun teoriaa muistisairauden vaikutuksesta vuorovaikutukseen. Teoriaosuudessa nostimme esille vuorovaikutustaitojen heikkenemisen, kuten sanojen löytymisen, sanomisen ja ymmärtämisen vaikeutuminen. Lisäksi koimme tärkeäksi nostaa esille muistisairauteen liittyvän hahmottamisen vaikeuden ja haasteen ymmärtää aistien välittämää tietoa. Nämä haasteet voivat aiheuttaa muistisairaassa henkilössä huolta ja ihmetystä, jolloin lähi-ihmisiltä tarvitaan turvallisuuden tunteen lisäämistä. Vuorovaikutuksen tukemisessa painotimme ei-sanallisia keinoja, kuten katse, kosketus, kuvat, ympäristön selkeyttäminen ja päiväohjelma.

Meille oli alusta asti selvää, että haluaisimme tähän osuuteen mukaan kuvatuun käytön. Kokemuksemme mukaan, muun muassa varhaiskasvatuksessa, kehitysvammaisten palveluissa ja autismikuntoutuksessa kuvatuun käyttö on jo vakiintuneempaa, mutta muistisairaiden henkilöiden vuorovaikutuksen tukena kuvatuun käyttö on vielä vähäistä. Valintamme ajankohtaisuutta vahvistaa myös käynnissä oleva Muistiliiton Omin sanoin-hanke (2023–2025). Hankkeen tavoitteena on koota materiaalipankki, joka sisältää kommunikaation tukemisen menetelmiä, joilla muistisairas voi ilmaista tarpeitaan ja mielipiteitään. Nämä menetelmät vahvistavat osallisuutta ja edistävät kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Muistiliitto 2024a). Muistiliitto korostaa selkopuheen ja selkokirjoitetun tekstin lisäksi myös kuvatuun merkitystä erityisesti sairauden vaiheessa, jossa puheen tuottaminen ja ymmärtäminen vaikeutuvat sekä toiminnanohjaus vaatii lisätukea. (Muistiliitto 2024b).

Muistisairaalle kuvien merkitys voi säilyä, vaikka lähitapahtumat unohtuisivatkin, sillä ne tallentuvat eri muistiin, kuin lähitapahtumat. Näin kuvat voivat toimia muistisairaalle

”apumuistina” (Laaksonen ym.2016, 55). Otimme mukaan harjoitteen, jonka tavoitteena oli ympäristön selkeyttäminen kuvilla. Näytimme retkeilykarttaa, missä paikat oli merkitty kuvin sekä kirjoitettuna (Kuva 1). Opiskelijoiden oli pohdittava kuvaa katsoessa kumpaan he kiinnittävät ensin huomionsa, kuvaan vai tekstiin. Tavoitteena oli korostaa kuvien merkitystä tiedon saantiin ja selkeyttämiseen.

Kuva 1: Retkeilykartta, jota hyödynsimme ympäristön selkeyttäminen kuvin harjoitteessa. Kuva: Retkipaikka (2024) & Camilla Torstensson

Toinen harjoitus koski toimintataulun käyttöä, mikä auttaa hahmottamaan toimintaa kuvien avulla (Kuva 2). Kuvatukea voidaan käyttää muistisairaana ihmisen kanssa ilmaisen, ymmärtämisen ja muistin tukena. Ne voivat myös selkeyttää asioiden ja tapahtumien järjestystä. Tapahtumat voidaan ilmaista kuvasarjoina, näin muistisairas henkilö tietää mitä tulisi tehdä seuraavaksi. (Laaksonen ym. 2016, 54.)

Kuva 2: Metsämörri-toimintataulu ja irtokuvia kirjekuoressa Kuva: Suomen latu (2024) & Helena Ronkainen

Toimintataulu harjoitteessa opiskelijoiden tuli selvittää muistisairasta esittävältä pariltaan, jolle sanojen löytäminen sekä sanominen oli haastavaa, kaksi asiaa: a) mitkä asiat luonnossa ovat vierustoverillesi tärkeitä ja b) mitä mukavaa vierustoverisi näki edellisellä luontoretkellään/ulkoilullaan Toimintatauluharjoitteen tavoitteena oli osoittaa opiskelijoille, kuinka visuaalisella kuvatuella voidaan herätellä muistisairasta muistamaan tietyn teeman sanastoa. Lisäksi muistitaulun käyttö auttoi opiskelijoita ymmärtämään, että kuvatuki auttaa myös heitä ymmärtämään vuorovaikutuskumppaniaan.

Myös kolmas harjoite koski kuvien käyttöä ja niiden avulla tapahtumien hahmottamista. Toiminnan ohjauksessa muistisairas saattaa tarvita erityistä tukea, sillä hänen voi olla vaikea hahmottaa tilannetta tai toiminnan vaiheita. Muistisairaalle epävarmat tilanteet voivat aiheuttaa ahdistusta, joka voi ilmetä levottomuutena, tilanteesta pakenemisena tai jopa aggressiivisuutena. Siksi on tärkeää kohdata muistisairas rauhallisesti ja selittää selkeästi, mitä tehdään ja miksi. Tässä kuvallinen tuki voi olla suuri apu – se voi luoda turvallisuuden tunnetta ja helpottaa siirtymätilanteita, jolloin arjen toiminnot sujuvat joustavammin ja ilman tarpeetonta stressiä. (Muistiliitto 2024b; Muistiliitto 2025) Harjoitteessa esittelimme, kuinka luonnon voi tuoda asiakkaan omaan ympäristöön. Tällöin muistisairas voi saada luontokokemuksen itselleen tutussa ja turvallisemmassa ympäristössä. Kuvitteellisessa luontoympäristössä opiskelijan tuli kertoa vierustoverilleen yksittäisiä kuvia käyttäen, mitä luontoon liittyviä asioita tilassa on (Kuva 3).

Kuva 3: Harjoitus 2, jossa harjoiteltiin yksittäisten kuvien käyttöä toiminnan ohjauksessa. Kuva: Camilla Torstensson

Kuvien käytön olisi oikeassa ohjaustilanteessa herätellä muistisairaahan henkilön kiinnostusta ympäristöönsä ja tämän kautta auttaa siirtymisessä kiinnostavan kohteen luokse. Harjoitteen tavoitteena oli tukea opiskelijoita kuvatuun käyttöön ohjauksen tukena. Valmistimme kuvamateriaalit itse. Kuvien valintaperusteena oli saatavuus ja helppokäyttöisyys, kuten luvussa 4.3 olemme tarkemmin kuvailleet. Laminoimme kuvat ja toimintataulut, jotta niitä olisi helpompi käsitellä ja ne kestävät paremmin muun muassa kosteutta ja likaa. Näin ne palvelisivat paremmin käyttäjiä myös luonto-ohjauksessa.

Asiantuntijapuheenvuoromme jälkeen opiskelijat järjestivät Oulun seudun muistiyhdistyksen asiakkaille metsäretken. Retkellä opiskelijat ohjasivat luontoon liittyvän aktiiviteetin, lisäksi tarjolla oli makkaranpaistoa ja nokipannukahvia. Opiskelijat eivät vielä olleet osanneet huomioida visuaalista tukea tähän retkeen. Tapahtuman jälkeen opiskelijat reflektoivat, että esimerkiksi juomapiste olisi ollut osallistujille saavutettavampi, jos ympäristöä olisi ollut kuvitettu. Palautekyselyssä, jota käsittelemme kappaleessa 6.2, opiskelijat toivat esille huomanneensa miten suuri merkitys läsnäololla, ja ajan antamisella oli muistisairaille henkilöille, hyvän kohtaamisen kokemuksen saamiseksi.

5.2 Kehitysvammaiset

Toinen asiantuntijapuheenvuoromme käsitteli kehitysvammaisia ja heidän vuorovaikutuksensa tukemista. Asiantuntijapuheenvuoron toteutunut kesto oli n 60 minuuttia. Asiantuntijapuheenvuoro jaettiin kahteen osaan noin 30 minuuttia teoriaa ja noin 30 minuuttia käytännönharjoitteita. Lopuksi kävimme vielä yhteenvedon asiantuntijapuheenvuoron pääkohdista, kyseisen asiakaskunnan hyvän kohtaamisen erityispiirteitä ja kommunikoinnin tuen keinoista. Joita käsittelemme tässä luvussa.

Maailman terveysjärjestö, WHO on luokitellut kehitysvammaisuuden neljään eri ryhmään älykkyytsteillä saatavan älykkyydosamäärän mukaan. Näitä neljää eri ryhmää, lievä, keskiasteinen, vaikea ja syvä kehitysvamma luokitusta käytetään myös yleisesti suomalaisessa kehitysvammahuollossa. Kun älykkyydosamäärää ei ole arvioitu tai älyk-

kyystestistä ei ole saatu luotettavaa tulosta käytetään luokkaa määrittelemätön kehitysvammaisuus. Nykyään kehitysvammaisuuden määritelmässä älykkyydosamäärään lukemaa tärkeämpänä pidetään kuitenkin henkilön taitojen monipuolista ja toiminnallista arviointia. (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2009, 144–145.)

Kehitysvammaisten henkilöiden taitojen arvioinnissa emotionaalisen kehitystason merkitystä on alettu ymmärtää paremmin vasta viime vuosina. Aiemman työkokemuksemme pohjalta kehitysvammaisten parissa olemme huomanneet, että tietoutta ja osaamista tästä aiheesta on kehitysvammaisten parissa työskentelevillä vielä melko vähän. Emotionaalinen kehitystaso vaikuttaa siihen, miten henkilö ilmaisee tunteitaan, ymmärtää toisten tunteita ja reagoi erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin (Morisse & Došen 2016). Koimme tämän ymmärtämisen tärkeäksi työkaluksi erityisryhmien luonto-ohjaajille, asiakaskuntaa palvelevia luonto- ja ryhmäkokemuksia luodessa.

Ryhmä- ja yksilötoimintaa suunnitellessa on hyvä huomioida, että ympäristöä ja vuorovaikutusta mukauttamalla yksilön emotionaaliseen kehitystasoon sopivaksi, voidaan välttää turhautumista ja väärinymmärryksiä sekä tukea myönteistä sosiaalista kehitystä. Esimerkiksi perusturvallisuuden tasolla oleva henkilö tarvitsee selkeitä rutiineja ja ennakoitavuutta vuorovaikutuksessa, kun taas yhteistyön tasolla oleva henkilö hyötyy rohkaisusta ottaa vastuuta, omista toimistaan (Morisse & Došen 2016).

Erityisryhmien luonto-ohjaajan on hyvä ymmärtää, millaista toimintaa tarjoamalla hän voi vahvistaa positiivisia luontokokemuksia. Esimerkiksi luonnon ennakoitavuus ja toistuvat rutiinit, kuten tietty reitti metsässä tai tuttu nuotiopaikka, voivat tuoda turvaa ja vakautta sellaiselle henkilölle, joka on emotionaalisisessa kehityksessään varhaisemalla tasolla. Toisaalta luonnossa toimiminen voi myös rohkaista sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Ryhmässä tehtävät luontoaktiviteetit, kuten majojen rakentaminen tai retkieväiden valmistaminen, voivat tukea toveruuden ja yhteistyön tasolla olevien henkilöiden taitojen kehittymistä. Luonto-ohjaajan rooli on mukauttaa ohjausta niin, että se vastaa osallistujien emotionaalista kehitystasoa – esimerkiksi tarjoamalla riittävästi struktuuria ja tukea, mutta samalla kannustaen itsenäisyyteen ja omatoimisuuteen silloin, kun se on mahdollista.

Kehitysvammaisten henkilöiden kohtaamisessa ja tukemisessa on tärkeää muistaa, että emotionaalinen kehitys etenee yksilöllisesti eikä välttämättä ole suorassa yhteydessä kognitiiviseen kehitykseen (Morisse & Došen 2016). Kun emotionaalinen kehitystaso tunnistetaan ja otetaan huomioon, voidaan rakentaa empaattista, ymmärtävää ja luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta, joka tukee yksilön hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskunnassa. Tämän teeman huomioisen tavoitteena puheenvuorossamme, oli herättää opiskelijat havainnoimaan asiakasryhmän tuentarvetta ja ymmärtämään, että esimerkiksi aikuinen kehitysvammaisen henkilö saattaa iästään huolimatta tarvita samanlaista kohtaamista ja turvallisuuden tunteen luomista kuin lapsi.

Kehitysvamma ei ole yhtenäinen vammadiagnoosi, eikä se ole myöskään kieli- tai puhehäiriödiagnoosi. Kielen kehitys ja piirteet vaihtelevat niin yksilöllisesti kuin myös kehitysvammaisuuden syyn mukaan. Suurimmalla osalla kehitysvammaisista ihmisistä on erityisiä kuntoutusta edellyttäviä kielen ja kommunikoinnin vaikeuksia. Tällöin kehitysvammaisen ihminen ei pysty vastaanottamaan ja jäsentämään ympäriltä tulevaa informaatiota samalla tavalla kuin muut. (Launonen & Korpijaakko-Huuhka 2011, 144,150.)

Suunnittelimme asiantuntijapuheenvuoron alkuun harjoituksen, jonka tarkoitus oli herätellä kuuntelemisen ja läsnäolon tärkeyttä vuorovaikutustilanteissa. Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa vuorovaikutustilanteissa on tärkeää, että ollaan aidosti läsnä ja annetaan keskustelussa aikaa kielellisesti heikommassa asemassa olevalle. Teoriaosioon kokosimme tietoa, millaisia asioita tulisi huomioida kehitysvammaisen asiakkaan kanssa vuorovaikutustilanteissa.

Kognitiiviset rajoitukset, jotka vaikuttavat kielijärjestelmän hallintaan sekä pragmaattisiin kielenkäytön taitoihin voivat estää kehitysvammaisen ihmisen kielellistä osallisuutta. Keskusteluissa kehitysvammaisen ihmisen kanssa puhujien välillä on kielellinen epäsymmetria. Tämä voi korostaa osallistumisen epäsymmetriaa ja lisätä kielellisesti osaavamman vastuuta keskustelussa. Jotta syntyy kielellinen yhteisymmärrys, voi se

vaatia erilaisia kielellisiä tukikeinoja, joiden avulla osaavampi muokkaa puhettaan kielellisessä epäsymmetriassa olevalle heikommalle osapuolella sopivammaksi. (Paananen, Lindeman, Lindholm & Luodonpää- Mämmi 2023, 29–30.)

Tällainen yksi kielellinen tuki keino on selkokieli, jota on kehitelty suomessa jo vuodesta 1980 lähtien. Selkokieli on määritelty kielimuodoksi, jossa sanastoa, rakenteita ja sisältöä on muokattu helpommaksi kuin yleiskieli. Selkokielen puhumiseen on laadittu ohjeistus, jonka tarkoituksena on tukea epäsymmetrisiä vuorovaikutustilanteita. Nämä ohjeistukset koskevat mahdollisimman yksinkertaista kielenkäyttöä sekä hyvän ja osallistumiseen kannustavan vuorovaikutuksen yleisiä periaatteita. Selkokieli on vakiinnuttanut paikkansa kehitysvammaisten kielellisen osallisuuden tukimuotona, varsinkin kirjoitettuna muotona. (Paananen ym. 2023, 30, 32) Selkokielestä hyötyvät myös muut asiantuntijapuheenvuoroissa käsittelemämme asiakasryhmät. Teoriaosuuden lisäksi suunnittelimme myös harjoitteen, missä selkeytimme yhdessä tekstiä vastuullisesta retkeilystä (Kuva 4). Harjoitteen tarkoituksena oli havainnollistaa tekstin rakenteen ja sisällön merkitystä kielelliseen saavutettavuuteen. Harjoite herätti paljon keskustelua opiskelijoissa, sillä he kokivat, että suoraan verkkosivuilta poimittu teksti vastuullisesta retkeilystä oli jopa heille vaikeaselkoinen.

SELKOKIELI

- Suomen kieli on mukautettu sisältönsä, rakenteensa ja sanastoltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi.
- Helpompaa ja yksinkertaisempaa, kuin yleiskieli.
- Selkokieltä tarvitsevat mm. Kehitysvammaiset, sekä läkkäät ja muistisairaat. Siitä hyötyvät myös maahanmuuttajat. [Kehitysvammaliitto » Selkokieli](#) (Video)

Harjoitus:
Selkeytetään yhdessä **jokaisen oikeudet**

[Vastuullinen retkeily ja jokamiehenoikeudet - Partioaitta](#)

Kuva 4: Asiantuntijapuheenvuorosta dia, joissa käsittelemme selkokieltä. Kuva: Camilla Torstensson, Helena Ronkainen, Papunet (2024)

Halusimme korostaa opetuksessa vuorovaikutuksen tärkeyttä ja käytimme opetuksessa Tikoteekin luomaa LOVIT muistisääntöä. LOVIT on vuorovaikutuskumppanille luotu muistisääntö, jonka avulla voidaan luoda hyvät mahdollisuudet onnistuneelle

vuorovaikutukselle. LOVIT tulee sanoista **L**äsnäolo, **O**dottaminen, **V**astaaminen, **I**lmaisen mukauttaminen ja **T**arkistaminen. LOVIT muistisääntö voidaan käyttää kehitysvammaisen henkilön kanssa. (Tikoteekki 2024.)

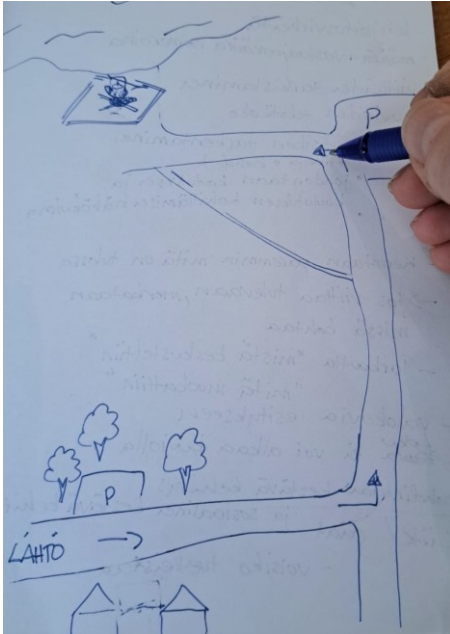
Kehitysvammaisen henkilö voi tarvita erilaisia kommunikaatiomenetelmiä vuorovaikutustilanteissa. Valitsimme asiantuntijapuheenvuoroihin sellaisia menetelmiä, mitä voidaan helposti käyttää ja ne ovat kaikkien saatavilla.

Kuten muistisairauden asiantuntijapuheenvuorossa, myös tässä kehitysvammaisuuden asiantuntijapuheenvuorossa toimme esille kuvatuen käytön. Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa kuvien käyttö tukee ja laajentaa kommunikaatio mahdollisuuksia, etenkin jos henkilöllä on haasteita puheen tai muiden kommunikaatiokeinojen käytössä. Kuvat voivat toimia kehitysvammaiselle henkilölle hänen viestintäkeinonaan tai niitä voidaan käyttää kognitiivisena tukena sekä tukemaan puheen ymmärtämistä. Kuvien avulla kehitysvammaisen henkilön voi olla helpompi ymmärtää puhutun sanan merkitys tai henkilön voi olla helpompi ymmärtää kuvaa, kuin puhuttua sanaa. (Heister 2010, 33.)

Kuvien käytön harjoitukseen olimme valinneet tehtävän, missä kuvien avulla opiskelija kertoi vierustoverille mitä eväitä hän haluaa puistoretkelle. Tämän harjoitteen tarkoituksena oli vielä vahvistaa opiskelijoiden ymmärrystä ja varmuutta kuvien käytössä.

Aina ei ole mahdollista käyttää valmiita kuvia tai tilanteeseen ei löydy sopivia kuvia, siksi harjoittelimme myös yhdessä pikapiirtämistä. Pikapiirtämistä voidaankin käyttää hyvin ennalta suunnittelemissa tilanteissa. Piirrosten taiteellisella puolella ei ole niinkään väliä, sillä piirtämistä käytetään puheen tukena. (Merikoski 2021, 70.) Olemme työssämme erityisryhmien ohjaamisen parissa havainneet, että monella on suuri kynnyks käyttää pikapiirtämistä puheen tukena. Myös Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa – kurssin osallistujat toivat esille, että eivät koe osaavansa piirtää riittävän hyvin.

Pikapiirtämisen kynnystä madaltaaksemme, havainnollistimme sitä piirtämällä muistisairaiden asiakkaiden kanssa tehtyä retkipolkua. Opiskelijat muistelivat reittiä ja Camilla piirsi taululle puheen rytmissä karttaa (Kuva 5). Aikataulullisista syistä opiskelijat eivät itse päässeet testaamaan tunnilla pikapiirtämistä, mutta oivalsivat yhteisen harjoitteen avulla periaatteen ja aikoivatkin pitää jatkossa kynää ja paperia mukana ohjaustilanteissa.

Kuva 5: Puheen rytmissä piirtämistä havainnollistava kuva. Kuva: Camilla Torstensson

Kuvien kanssa voidaan käyttää myös viittomia. (Heister 2010, 33). Tukiviittomat ovat viittomakielestä poimittuja viittomia, joita käytetään puheen rinnalla ja niitä käytetään puhutun kielen sanajärjestyksen mukaisesti. Viittomat auttavat ymmärtämään puhutua kieltä sekä keskittymään kuunteluun. Ne voivat täydentää puhetta, jos puhe on epäselvää tai sanojen tuottaminen on vaikeaa. Jos henkilö ei pysty kommunikoimaan puheella, voi tukiviittomat toimia ilmaisukeinona. Tukiviittomien käytössä puheen rytmi hidastuu ja selkeytyy vaistomaisesti, tämä tukee kehitysvammaisen henkilön vuorovaiikutustilanteita. (Huuhtanen 2021b, 28.)

Aikataulullisista syistä meidän oli rajattava tukiviittomien opetus lähinnä kiinnostuksen herättämiseen. Teoriaosuudessa kerroimme mitä on tukiviittomat ja kuinka niitä käytetään.

tetään sekä mistä löytyy viittomakielistä materiaaleja, kuten Papunetistä ja Viittomausta. Viittomahaku on palvelu, joka hakee viittomia samanaikaisesti eri lähteistä. Siinä viittomat esitetään kuvina ja videoina. (Papunet 2023.) Käytännön harjoitteena kävimme opiskelijoiden kanssa viittomakielisiä aakkosia läpi opiskelijoiden nimien avulla.

Henkilöillä, joiden on vaikea hahmottaa tai muodostaa kuvaa ympäristöstä sanojen tai graafisten merkkien avulla voi sopia kommunikaation tueksi esinekommunikaatio. Esinekommunikaatiossa olennaista on, että esineet ovat konkreettisia ja käytettyjä tietyissä toiminnoissa ja tilanteissa. Kosketeltavista esineistä tai merkeistä puhutaan, kun esinekommunikaatiota käytetään näkövammaisen henkilön kanssa. Näkövammaisen henkilön kommunikointiesineitä valittaessa huomioidaan esineiden pintamateriaalit. (Huuhtanen 2021 c, 58.) Erityisryhmien luonto-ohjauksessa opas voi tarjota esinekommunikaatiosta hyötyvälle henkilölle vaikkapa konkreettisesti lusikkaa evästauon merkiksi, tai tarjota tunnusteltavaksi luonnonmateriaaleja puheen tueksi.

Ohjasimme opiskelijoita kiinnittämään vuorovaikutustilanteissa huomioita asiakkaan olemuskieleen. Sillä kommunikoinnissa on tärkeää ottaa huomioon kommunikointia tehostavat luontaiset keinot eli katsekontakti, katseen suunta, ilmeet, eleet, kehon asennot, äänneet sekä mahdolliset yksittäiset sanat (Huuhtanen 2021d, 49). Olemme tottuneet käyttämään non-verbaalisia kommunikaatiota vuorovaikutustilanteissa, mutta esimerkiksi syvästi kehitysvammaisille henkilöille, jotka eivät pysty tuottamaan puhetta, tämä saattaa olla ainut tapa ilmaista itseään. Tapahtumapäivässä Taatontuvalla, opiskelijat kohtasivat syvästi kehitysvammaisia asiakkaita, joiden vuorovaikutustaidot muodostuivat non-verbaalisista kommunikaatioista. Luvussa 5.4 käsittelemme tapahtumailtapäivää Taatontuvalla.

Kehitysvammaisten asiakkaiden ohjaustilanteissa voi tulla vastaan erilaisia teknisiä kommunikoinnin apuvälineitä. Teknisillä kommunikoinnin apuvälineillä tarkoitetaan puhelaitteita, jotka toistavat nauhoitetut ja tallennetut puheviestit. Lisäksi on laitteita, joilla voidaan kirjoittaa viesti, jonka puhesyntetisaattori lukee. (Ylätupa, Huuhtanen,

Ohtonen & Roisko 2021, 85.) Toimme joitain teknillisiä apuvälineitä opiskelijoiden nähtäväksi ja kokeiltavaksi. Tarkempaa laitteiden käytön opastusta ei kuulunut asiantuntijapuheenvuoroihin. Lähtökohta kaikkien menetelmien valitsemisessa asiantuntijapuheenvuoroihin oli niiden helppo käyttöisyys ja saatavuus, mutta nämä teknilliset laitteet halusimme silti tuoda nähtäville, havainnollistaaksemme kommunikaatiomenetelmien moninaisuutta.

5.3 Aistivammaiset

Kolmannessa asiantuntijapuheenvuorossamme teemana oli aistivammaiset. Asiantuntijapuheenvuoron toteutunut kesto oli noin 30 minuuttia. Asiantuntijapuheenvuoro jaettiin kahteen osaan noin 15 minuuttia teoriaa ja noin 15 minuuttia käytännönharjoitteita. Lopuksi kävimme vielä yhteenvedon asiantuntijapuheenvuoron pääkohdista, kyseisen asiakaskunnan hyvän kohtaamisen erityispiirteistä ja kommunikoinnin tuen keinoista. Joita käsittelemme tässä luvussa.

Päivän kokonaisuudessa keskityttiin kuulo- ja näkövammaisiin henkilöihin, mutta nostimme esille myös aisti yli- ja aliherkkyksien vaikutuksen vuorovaikutustilanteissa. Käytännönharjoitteiksi tähän kokonaisuuteen valitsimme kosketuksen, esineiden tunnistelun sekä kuvailun.

Aistivammaisuus tarkoittaa erilaisten aistien, kuten näön, kuulon tai tuntoaistin, heikentymistä, mikä voi rajoittaa henkilön kykyä havaita ympäristöään ja kommunikoida muiden kanssa. Tämä voi vaikuttaa päivittäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä. Siksi on tärkeää tarjota tukea, joka helpottaa vuorovaikutusta ja edistää aistivammaisten henkilöiden hyvinvointia. (Eteva 2022, 8–10.)

Asiantuntijapuheenvuoromme aluksi kerroimme näkö ja kuulovamman vaikutuksista vuorovaikutukseen. Erityisesti halusimme korostaa ymmärrystä siihen, että näön ja kuulon haasteet saattavat aiheuttaa epävarmuutta ja pelkotiloja tulevasta kommunikointitilanteesta (Karjalainen & Wallenius-Penttilä 2020, 87).

Ohjasimme oppijoita huomioimaan ympäristötekijöitä vuorovaikutustilanteessa. Vuorovaikutuksen ympäristön tulisi olla selkeä, rauhallinen ja turvallinen, jotta aistimovammainen henkilö pystyy keskittymään ja osallistumaan vuorovaikutukseen parhaalla mahdollisella tavalla (Eteva 2022, 24–26).

Nostimme esille omana dianaan aisti yli- ja aliherkkydet vaikutukset vuorovaikutukseen. Useampi opiskelija tunnisti itse kuormittuvansa esimerkiksi kauppakeskuksen hälinästä ja viihtyvänään paremmin luonnossa esimerkiksi metsässä, jossa äänimaailma on rauhallisempi. Näitä osallistujien itse esiin tuomia esimerkkejä käytimme tukena tehdäksemme ymmärrettäväksi, kuinka aistiherkkä henkilö voi kokea tavallisen arkiympäristönsä.

Aisteihin liittyen, toteutimme opiskelijoille myös kosketusharjoitteen. Kosketusharjoitteessa hyödynsimme Raimo Lappalaisen teosta Kosketusopas hoitohenkilökunnalle (Lappalainen 2015), joka on tarkoitettu kouluttajille, asiantuntijoille ja hoitohenkilökunnalle ymmärtämään kosketuksen ja erilaisten kosketustapojen merkitystä vuorovaikutuksessa. Oppaan avulla ohjasimme opiskelijoita neutraaliin ja asiakaslähtöiseen koskettamiseen. Kosketusharjoitteessa pyysimme oppijoita koskemaan muun muassa sormenpäällä tai koko kämmenellä, nivelille sekä isoille luupinnoille ja tunnustelemaan, millainen kosketus on itselle mieluisin (Kuva 6).

Kuva 6: Kuva kosketusharjoituksesta Kuva: Camilla Torstensson

Oppijat totesivat yhteisymmärryksessä, että kämmenellä ja isolle luupinnoille kosketus oli mieluisampi. Kehotimme huomioimaan tämän tuntemuksen myös tulevia asiakkaita

ohjatussa. Kosketus on mahdollisesti tärkein sanattoman viestinnän muoto, sen avulla pystymme ilmaisemaan ja voimme vahvistaa sanallista viestiä tai kertoa niitä asioita, joita sanoin emme pysty tai on vaikeaa ilmaista (Kristoffersen, Nortvedt & Skaug 2006, 132–133). Koimme oleelliseksi, että opiskelijat ymmärtävät oman kosketustyylinsä vaikutuksen vuorovaikutustilanteessa.

Toisena harjoitteena teimme tunnusteluharjoituksen (Kuva 7). Harjoitteen tavoitteena oli mallintaa näkövammaisen asiakkaan kokemus metsäretkellä. Harjoitteessa pyysimme ensin laittamaan käden paperipussiin, jonka sisällöstä osallistujille kerroimme vain sen verran, että liittyy luontoon ja ei ole vaarallista koskea. Seuraavaksi kuvailimme esineitä, mutta emme nimenneet niitä. Kummassakin harjoitteessa pyysimme oppijoita tunnistamaan esineet. Harjoitteessa oppijat oivalsivat, että olisi tärkeää nimetä esine, jonka antaa näkövammaiselle asiakkaalle ja kuvailla miltä se tuntuu jo ennen, kun ojentaa esineen asiakkaalle.

Kuva 7: Kuva tunnusteluharjoituksesta Kuva: Camilla Torstensson

Lopuksi harjoittelimme kuvailua. Kuvailu on yleisen, fyysisen, henkilökohtaisen sekä sosiaalisen tilan ja toiminnan kuvailua, jossa visuaalinen, auditiivinen ja muu aistitieto

sanallistetaan puhutulle, viitotulle tai kirjoitetulle kielelle tai muulle sovitulle kommunikaatiotavalle. Kuvailun avulla voidaan tukea näkövammaisen henkilön toimintaa, valintoja ja kontakteja ympäristöön. Aistien välittämää tietoa voidaan täydentää kuvailun avulla ja näin vahvistaa näkövammaisen henkilön osallisuutta. (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 3, 12.)

Kuvailuharjoitteen teimme paritehtävänä. Toinen pareista käänsi itsensä luokan takaisinää kohti, jolloin hän ei nähnyt edessä heijastettavaa maisemakuvaa. Eteenpäin katsovan parin tehtävänä oli kuvailla näytetty maisema (Kuva 8). Lopuksi kääntynyt pari sai nähdä kuvan ja verrata kuvailun avulla rakentamaansa mielikuvaa todelliseen maisemaan.

Kuva 8: Asiantuntijapuheenvuoron diat kuvailusta. Kuvailun teoriaa ja kuvailun harjoituksessa käytetty maisemakuva. Kuva: Camilla Torstensson, Helena Ronkainen, Microsoft 365 kuvapankkikuvat

Lahtisen ym. 2009 mukaan kuvailua voi tuottaa kuka tahansa, niin perheenjäsen, kuin eri ammattiryhmät. Liikkuminen muun muassa luonnossa voi olla mielekkäämpää, kun ympäristön hahmotus ei jää ainoastaan muun aistitiedon varaan. Näkövammaiset ovat muun muassa opastuksen aikana kiinnostuneita kuulemaan ympäristön ja maisemien kuvailua. (Lahtinen ym. 2009, 15.) Tehtävä antoi opiskelijoille valmiuksia saman ilta-päivän 4.9.2024 ohjausharjoitukseen, jossa opiskelijat järjestivät metsäretken Näkövammaiset Ry:n jäsenille Umpimähkän retkeilyalue Oulunsalon Koppanassa.

5.4 Kehitysvammaisten ulkoilutapahtuma

Opiskelijat pitivät viimeisenä koulutuspäivänä kehitysvammaisille asukkaille tapahtumailtapäivän Taatontuvalla. Taatontupa on kehitysvammaisten ryhmäkoti, jossa tarjotaan ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa kehitysvammaisille henkilöille. (Pohde 2025).

Tapahtumaan opiskelijat olivat suunnitelleet syysasetelmien tekoa sekä vohvelitarjoilua. Tarkoituksena oli hyödyntää koulutuskokonaisuudesta saatua tietoa aidoissa käytännön tilanteissa. Tapahtumaan osallistuvien asukkaiden vuorovaikutustaidot vaihtelivat suuresti ja osa tarvitsi vahvaa tukea vuorovaikutukseen, kun taas toisille riitti sanallinen tuki. Tämä tuli huomioida myös kommunikaatiotuen suunnittelussa.

Opiskelijat valitsivat käyttää puheen tukena kommunikaatiokuvia (Kuva 9). Kuvat tulostettiin Papunetistä, koska ne ovat kaikkien saatavilla ja lisäksi ilmaisia.

Kuva 9: Puheen tukena käytettyjä kuvia ulkoilutapahtumassa Taatontuvalla. Kuva: Papunet kuvatyökalu (2024)

Olimme opiskelijoiden tukena kuvien valitsemisessä, jotta ne olisivat mahdollisimman yhteneviä ja selkeitä. Näitä tulostettuja sekä laminoituja kuvia voitiin käyttää asukkaiden kanssa muun muassa valintatilanteissa.

Vuorovaikutustilanteissa opiskelijat kokeilivat myös esinekommunikaatiota valintatilanteissa. Asukkaalle tarjottiin konkreettisesti kahta kasvia, mistä hän sai valita mieleisensä. Tapahtumailtapäivässä opiskelijat hyödynsivät myös non-verbaalista kommunikointia muun muassa syvästi kehitysvammaisten asukkaiden kanssa. Taatontuvan ohjaajien läsnäolo auttoi näissä vuorovaikutustilanteissa tulkitsemaan asukkaiden eleitä, ilmeitä, kehonkieltä sekä muuta olemuskieltä. Myös me olimme vuorovaikutustilanteissa tukena ja ohjaamassa sekä samalla pystyimme tekemään havaintoja asiantuntijapuheenvuorojen sisällön soveltamisesta käytäntöön.

Opiskelijat halusivat tarjota asukkaille mahdollisimman monikanavaisen elämyksen ja siksi taustalla soi luonnon ääniä. Vaikka tapahtuma paikka oli kaupunkiympäristössä, niin näillä keinoilla asukkaat pääsivät tuntemaan luonnon tarjoamia aistielämyksiä. Päivän päätteeksi pidettiin purkukeskustelu, jossa olivat läsnä opiskelijat, me sekä PSK-Aikuisopiston omat kouluttajat. Keskustelussa tuotiin esille päivän aikana nousseita asioita, sekä annettiin palautetta tapahtuma iltapäivän onnistumisesta.

Osa osallistujista toi esille, että vuorovaikutustilanteen aloittaminen syvästi kehitysvammaisen henkilön kanssa oli hankalaa. Ei oikein tiennyt, mitä voi tai kuuluu sanoa tai tehdä. Opiskelijat kuitenkin huomasivat, että vuorovaikutuksessa korostui läsnäolon merkitys kohtaamisessa ja ajan antaminen tilanteessa. Opiskelijat toivat myös esille, että itsestä pieneltä tuntuva tehtävä oli asiakkaille hyvin merkityksellinen ja siitä tuli paljon hyvää palautetta myös suoraan asiakkailta.

6. KEHITTÄMISTYÖN ANALYSOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme viides vaihe on asiantuntijapuheenvuorojen toimivuuden arviointi sekä arvioinnin johtopäätökset. Opinnäytetyömme asiantuntijapuheenvuorojen arviointi perustui paitsi palautekyselyyn, myös paikan päällä tehtyihin havaintoihin osallistujien vuorovaikutuksesta, oppimisesta ja suhtautumisesta käsiteltäviin aiheisiin.

Kuvio 7: Opinnäytetyön etenemisen vaiheet. Vaihe 5, toimivuuden arviointi ja johtopäätökset. Grafiikka: Camilla Torstensson (2025).

Konstruktiivisessa tutkimuksessa on tyypillistä käytännön ja teorian vuoropuhelu, eli kehitetty ratkaisu pohjautuu aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen viitekehykseen. Tämä varmistaa, että ratkaisu ei ole vain käytännönläheinen, vaan myös tieteellisesti perusteltu ja ymmärrettävissä osana laajempaa tieteenalaa. Teoria voi tarjota esimerkiksi käsitteitä, malleja tai aiempia tutkimustuloksia, jotka tukevat ratkaisun kehittämistä ja arviointia. Lisäksi ratkaisu voi tuottaa uutta tietoa ja täydentää olemassa olevaa teoriaa, jolloin tutkimus hyödyttää sekä käytäntöä että tiedeyhteisöä. (Ojasalo ym. 2015, 38) Havaintoja ja palautekyselyn tuloksia vertasimme tietoperustassa keräämämme teoriaan.

6.1 Havainnoinnin analysointi

Havainnointiaineisto koostui asiantuntijapuheenvuorojen aikana tehdyistä huomioista sekä käytännön asiakasohjaustilanteissa seuratuista vuorovaikutustilanteista.

Havaitsimme, että oppijat osallistuivat mielellään keskusteluun ja jakoivat aktiivisesti omia näkemyksiään ja kokemuksiaan. Tämä näkyi erityisesti muistisairaiden vuorovaikutuksen tukemista käsittelevässä puheenvuorossa, jossa moni osallistuja toi esiin kokemuksiaan esittelemistämme tuen keinoista varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kentältä. Kuvallinen kommunikointituki oli monelle tuttu ennestään esimerkiksi kuvitetut lelukorit ja päivän struktuurin esittäminen kuvin. Kuvien soveltaminen muistisairaiden henkilöiden kanssa oli oppijoille uusi näkökulma kuvatuen hyödyntämiseen vuorovaikutuksen tukemisessa.

Aikuisen oppiminen pohjautuu aiemmin opitun ja elämäkokemuksen varaan, joten uuden tiedon yhdistäminen tuttuihin asioihin tehostaa oppimista (Paane-Tiainen 2000, 15–16). Huomasimme, että keskusteltaessa visuaalisesta vuorovaikutuksen tukemisesta muistisairaiden kontekstissa, oli tärkeää huomioida keskustelussa osallistujien aiemmat kokemukset ja yhdistää ne uuteen tietoon. Tämä auttoi osallistujia ymmärtämään, miten heidän aiemmin tuntemansa menetelmät voivat olla sovellettavissa myös muistisairaiden ohjauksessa.

Huomasimme myös, että asiantuntijapuheenvuorojen rakenne vaikutti oppijoiden aktiivisuuteen. Ensimmäisellä kerralla aikaa yhteiselle keskustelulle jäi liian vähän, mikä johti siihen, että oppijat eivät ehtineet jakaa kaikkia ajatuksiaan. Tästä syystä päätimme muokata seuraavien asiantuntijapuheenvuorojen sisältöä niin, että keskustelulle ja kokemusten jakamiselle varattiin enemmän aikaa. Tämä perustuu sisäisen motivaation teoriaan, jonka mukaan oppiminen tehostuu, kun yksilön perustarpeet autonomiasta, kompetenssista ja yhteenkuuluvuudesta täyttyvät (Deci & Ryan 2000, 227–268). Lisäämällä keskustelua ja vuorovaikutusta vahvistimme osallistujien motivaatiota ja sitoutumista aiheeseen.

Asiantuntijapuheenvuoroissa esiteltiin ja harjoiteltiin konkreettisia keinoja erityisryhmien vuorovaikutuksen tukemiseen. Havainnoimme, että osa osallistujista koki menetelmät hyödyllisiksi ja lähti rohkeasti kokeilemaan niitä, kun taas toisille uusien menetelmien käyttö vaati enemmän harjoittelua ja ohjausta. Havaitsimme, että alkuun osa

osallistujista koki kuvien käytön vieraan tuntuiseksi, mutta harjoittelun kautta he alkoivat nähdä niiden hyödyllisyyden. Tämä ilmeni erityisesti muistisairaiden ohjaustilanteen jälkeisessä reflektiossa, jossa oppijat tunnistivat, että useampi osallistuja olisi voinut hyötyä visuaalisesta tuesta. Viimeisellä ohjauskerralla kehitysvammaisten asumisyksikössä kuvia otettiin jo huomattavasti rohkeammin käyttöön.

Esille nousi myös yrittäjyyden näkökulma. Osa osallistujista olivat kiinnostuneita siitä, miten asiantuntijapuheenvuoroissa käsitellyt menetelmät voisivat erottua muista luontotoimintaa tarjoavista palveluista. Keskusteluissa nousi esille kysymyksiä oman osaamisen markkinoinnista ja asiakaskohderyhmien tavoittamisesta. Tämä havainto osoitti, että asiantuntijapuheenvuoroja voisi jatkossa suunnitella niin, että ne huomioivat entistä paremmin myös yrittäjyyteen liittyvät tarpeet. Voisi olla hyödyllistä tarjota esimerkkejä siitä, miten vuorovaikutusosaaminen ja erityisryhmien huomioiminen voivat toimia kilpailuetuna.

6.2 Palautekyselyn analysointi

Palautekysely lähetettiin asiantuntijapuheenvuoroihin osallistuneille, 12 opiskelijaa ja 2 PSK-Aikuisopiston kouluttajaa. Opinnäytetyön kyselyn vastausprosentti oli 50 % eli 7 henkilöä. Kysely suunnattiin pienelle kohderyhmälle, 14 henkilölle, joten ilmaisemme palautekyselyn vastaukset lukuina. Asiantuntijapuheenvuorojen arviointi palautekyselyn kautta toi esiin sekä onnistumisia että kehitysehdotuksia. Palautteen perusteella asiantuntijapuheenvuorot vastasivat hyvin osallistujien tarpeisiin. Saamamme palaute vahvisti, että osallistujat kokivat koulutuksen hyödylliseksi ja käytännönläheiseksi, mutta myös kehitystarpeita nousi esiin.

Palautekysely oli jaettu kymmeneen kysymysosoon (Liite 3). Ensimmäisessä osiossa muistutimme anonymiteetistä sekä varmistimme, saako henkilön antamia vastauksia käyttää opinnäytetyössä. Esitimme toiveen antaa palautetta myös siinä tapauksessa, että palautetta ei haluta huomioitavan osana opinnäytetyötämme, sillä toivoimme palautetta myös oman osaamisemme kehittämisen näkökulmasta. Osiot 2–9 selvittivät

osallistujien mielipiteitä jokaisesta asiantuntijapuheenvuorosta. Jokaisesta asiantuntijapuheenvuoron asiakasryhmästä oli sekä suljettu että avoin kysymys. Suljetuilla kysymyksillä halusimme saada vertailtavaa dataa osallistujien kyseisen asiakasryhmän aikaisemmista vuorovaikutuskokemuksista, osaamisen lisääntymisestä asiantuntijapuheenvuorojen avulla sekä kokiko vastaaja pystyvänsä hyödyntämään oppimaansa tulevaisuudessa. Vastausvaihtoehdot olivat kyllä – jonkin verran – ei lainkaan.

Avoimella kysymyksellä halusimme selvittää osallistujien henkilökohtaisia kokemuksia asiantuntijapuheenvuorojen osuuksista. Viimeisessä eli kymmenennessä kohdassa kiihdimme osallistujia, ja osallistujilla oli mahdollisuus jättää vapaamuotoinen kommentti vapaantekstin kenttään.

Muistisairaiden henkilöiden kanssa toimimista käsittelevässä osiossa noin puolet vastaajista (4) kertoi heillä olevan jonkin verran aikaisempaa kokemusta vuorovaikutustilanteista muistisairaiden henkilöiden kanssa. Kaikki (7) vastaajista koki oppineensa kuinka muistisairaus voi vaikuttaa vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Suurin osa vastaajista (6) koki saaneensa keinoja tukea vuorovaikutusta ja kommunikaatiota, pienempi osa vastaajista (1) koki saaneensa jonkin verran keinoja. Kaikki (7) vastaajista koki pystyvänsä hyödyntämään oppimaansa tulevaisuudessa.

Palautteiden perusteella muistisairaiden maailmaan perehtyminen herätti osallistujissa sekä pohdintaa että tunteita. Erityisesti nousi esiin turvallisuuden tunteen luomisen ja läsnäolon merkitys vuorovaikutuksessa. Eräs vastaajista oli myös tehnyt huomion, kuinka toimintakyky ei aina vastaa henkilön ulkoista olemusta. Kuvakommunikaation käyttö muistisairaiden kanssa oli osalle uutta, mutta herättivät kiinnostusta.

” Mieleen on jäänyt se, että turvallisuuden tunteen luominen ja kommunikointi on suuressa roolissa. Tämä ajatus vahvistui luontoretken toteutuksessa muistisairaille. Läsnä oleva kohtaaminen ja ajan antaminen ihmisen ymmärtämisessä on tärkeää. ”

Kyselyn palautteiden perusteella suurella osalla (5) oli ennestään kokemusta kehitysvammaisten vuorovaikutustilanteista. Vastaajista suurin osa (4) koki oppineensa, miten kehitysvamma vaikuttaa vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Sama vastaaja-

määrä (4) koki saaneensa keinoja, kuinka tukea kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutusta ja kommunikointia. Yli puolet vastaajista (5) uskoi tulevaisuudessa pystyvän hyödyntämään oppimaansa tulevaisuudessa.

Kehitysvammaisten kanssa vuorovaikutuksessa yksilöllisyyden huomioiminen nousi palautteista esiin ja niin kuin eräs kirjoitti, kuinka pitää ottaa paljon asioita huomioon ja silti pitää olla vaihtoehtoinen suunnitelma. Yksi vastaajista oli tuntenut riittämättömyyttä vuorovaikutuksen haasteiden edessä, jossa asiakkaana oli puheella kommunikoida ja ”täysin itseensä vetäytyviä”. Eräs vastasi, että oli saanut konkreettisia ja hyviä neuvoja, kuinka tukea vuorovaikutusta.

” Käytännön harjoitukset syvensivät hyvin teoriaosuutta ja auttoivat ymmärtämään, mikä vuorovaikutuksessa on tärkeintä. Myös tästä osuudesta tärkeimmäksi nousi läsnäolon merkitys ja ajan antaminen. Vuorovaikutukseen liittyvässä osuudessa arvopohjaisuus ja asiakkaan arvostaminen nousivat hyvin esiin.”

Aistivammaisten henkilöiden kanssa vuorovaikutustilanteista aikaisempaa kokemusta oli suurimmalla osalla (5) osallistujista ja loppuilla (2) jonkin verran kokemusta. Aistivammojen vaikutuksesta vuorovaikutukseen koki oppineensa suurin osa (4) ja loput vastaajista (3) kokivat oppineensa aiheesta jonkin verran. Suurin osa (5) koki oppineensa keinoja tukea vuorovaikutusta ja kommunikaatiota, mutta osa (2) koki oppineensa keinoja vain jonkin verran. Suurin osa (5) koki pystyvänsä hyödyntämään oppimaansa tulevaisuudessa.

Vastauksissa erityisesti erilaisten kommunikointitapojen ja aistivammaisten henkilöiden kohtaamisen konkretisointi sai kiitosta. Osasta palautteista oli havaittavissa, että palautetta annettiin koko opintopäivästä, eikä vain meidän osuudestamme. Mielestämme tämä osoittaa, että monialainen yhteistyö tuki erinomaisesti oppijoiden osaamisen lisäämistä, antaen hyvän kokonaiskuvan erityisryhmien ohjaamiseen.

” Tällä hetkellä mielessä sekoittuvat koulutukseen liittyvä perusopetus, kokemusasiantuntijan pitämä osuus ja kommunikaatio-ohjaukseen liittyvät

osuudet. Kaikki tukivat erinomaisesti toisiaan ja käytännön harjoitukset syvensivät asioita hyvin. Kokonaisuutena kattava. ”

Erytisryhmien ohjaustapahtuman (Taatontupa) vatsauksissa nousi esille, että alle puolet vastaajista (3) hyödynsi jonkin verran puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä. Loput vastaukset jakoutuivat tasan sekä kyllä (2) että ei lainkaan (2) vastauksien kesken. Moni (4) koki, että asiantuntijapuheenvuorot antoivat riittävästi valmiuksia tukea erityisryhmien vuorovaikutusta ja kommunikaatiota, mutta lähes yhtä moni (3) koki saaneensa valmiuksia vain jonkin verran. Tämä kertoo mielestämme siitä, että käytännön harjoittelua olisi tarvittu enemmän, jotta vuorovaikutuksen tukeminen puhetta tukevalla tai korvaavalla menetelmillä olisi ollut luontevampaa.

” Unohdin hyödyntää kuvatukea ohjauksessa, mutta jälkepäin ajatellen saadusta palautteesta jäi päällimmäisenä mieleen se, että asiakkaat tulivat kohdatuiksi ja nauttivat pihalla toteutetusta luontoretkestä. ”

Merkittävimmiä kehityskohteiksi kyselyssä nousi aika sekä puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käyttö käytännön ohjaustilanteissa. Eräs vastaaja mainitsi, että enemmän aikaa mahdollistaisi aiheen syvemmän käsittelyn ja harjoittelun. Tämä on linjassa sen kanssa, mitä olemme jo aiemmin reflektoineet opinnäytetyössä: aikataulutus ei aina pitänyt, ja joustimme omasta osuudestamme muiden teemojen hyväksi. Jatkossa olisi tärkeää varmistaa, että vuorovaikutuksen tukemiseen varataan riittävästi aikaa, ja että meillä on rohkeutta vaatia meille suunniteltu aika käyttöömme. Vaikka moni vastaaja koki oppineensa tuen menetelmien peruseriaatteet, niiden käytännön soveltaminen vaatii vielä lisää harjoittelua. Tämä sai meidät pohtimaan, olisiko vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukikeinoille hyödyllistä järjestää erillinen koulutuspäivä, jotta opiskelijat ehtisivät syventyä aiheeseen rauhassa ja kokeilla erilaisia menetelmiä käytännössä.

Alkuperäinen suunnitelmamme oli tehdä palautekysely luokkatilassa. Tätä ei kuitenkaan viimeisen päivän järjestelyjen vuoksi pystytty toteuttamaan, joten kyselylinkki jaettiin ryhmän WhatsApp-keskusteluun. WhatsApp-keskusteluryhmä oli muutoinkin oppijoiden aktiivisessa käytössä muun muassa käytännön tehtävien sopimisessa. Kysely tavoitti koko osallistujaryhmän, yhteensä 14 osallistujaa. Kyselyyn vastasi 7 henkilöä, mikä antaa kohtuullisen kuvan osallistujien kokemuksista ja näkemyksistä.

Vaikka vastausprosentti ei ole erityisen korkea, se tarjoaa arvokasta laadullista tietoa koulutuksen vaikutuksista ja kehittämiskohteista.

Vastaukset antavat suuntaa siitä, millaisia kokemuksia ja tarpeita aikuisoppijoilla voi olla asiantuntijapuheenvuorojen rakenteesta ja sisällöstä. Jatkossa olisi hyödyllistä kerätä lisää aineistoa esimerkiksi useammasta ryhmästä tai pidemmällä aikavälillä, jotta tulokset olisivat kattavampia ja paremmin yleistettävissä.

6.3 Johtopäätösten yhteenveto

Opinnäytetyömme havainnointi ja palautekyselyn analysointi toivat esiin keskeisiä havaintoja erityisryhmien vuorovaikutuksen tukemisesta sekä koulutuskokonaisuuden kehittämistarpeista. Osallistujat kokivat asiantuntijapuheenvuorot hyödyllisiksi ja käytännönläheisiksi, mutta ajankäyttö ja harjoittelun määrä nousivat kehittämiskohteiksi. Keskustelulle ja kokemusten jakamiselle varattu lisäaika lisäsi oppijoiden sitoutumista ja motivaatiota, mikä tukee sisäisen motivaation teorian mukaista oppimisen tehostumista.

Havaintojemme perusteella visuaalinen vuorovaikutuksen tuki herätti kiinnostusta, mutta sen käytäntöön vieminen vaati osalta osallistujista enemmän ohjausta ja harjoittelua. Myös osallistujat itse tunnistivat, että menetelmien soveltaminen vaatii lisäharjoittelua, mikä tukee ajatusta erillisestä koulutuspäivästä vuorovaikutuksen tukkeinoille.

Koulutuksen monialainen lähestymistapa osoittautui vahvuudeksi, sillä eri alojen näkökulmien yhdistäminen rikastutti oppijoiden osaamista. Toisaalta aikataulutuksen haasteet johtivat siihen, että osa suunnitelluista sisällöistä jäi vähemmälle käsittelylle. Tämä vahvistaa tarvetta tarkemmalle aikataulusuunnittelulle ja koulutuksen rakenteen kehittämiseksi.

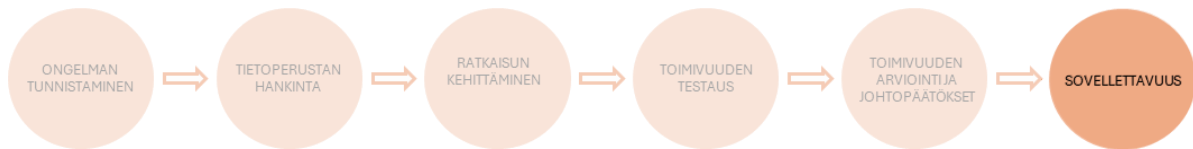
Palautekyselyn tulokset tukevat havaintojamme: suurin osa osallistujista koki saaneensa hyödyllistä tietoa ja kokevansa itsensä valmiimmiksi soveltamaan oppimaansa käytäntöön. Pienempi osa vastaajista kuitenkin koki tarvitsevansa lisää harjoitusta en-

nen menetelmien sujuvaa käyttöä. Tulosten yleistettävyys on rajallista pienen vastaajamäärän vuoksi, mutta saadut palautteet antavat arvokasta suuntaa koulutuksen kehittämiseen.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyömme osoitti, että erityisryhmien vuorovaikutuksen tukeminen vaatii monipuolisia menetelmiä, riittävästi aikaa harjoitteluun ja käytännönläheistä opetusta. Kokonaisuus koettiin tarpeelliseksi ja sitä olisi kaivattu myös aikaisempien opintojen sisällöissä.

7. KEHITTÄMISTYÖN POHDINTA JA SOVELLETTAVUUS

Tässä, opinnäytetyömme viimeisessä luvussa, tuomme esille omaa pohdintaamme opinnäytetyöprosessista sekä konstruktivisen tutkimuksen viimeisen vaiheen mukaisesti, miten tuloksia voidaan hyödyntää laajemmin eli työn sovellettavuus.

Kuvio 8: Opinnäytetyön etenemisen vaiheet. Vaihe 6, sovellettavuus. Grafiikka: Camilla Torstensson (2025).

Opinnäytetyömme tavoitteena oli vastata Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa -kursin ammattivaatimukseen vuorovaikutuksen tuen näkökulmasta. Koemme tärkeäksi reflektoida omaa suoriutumistamme tavoitteen saavuttamiseksi, sillä oman onnistumisen arviointi tukee elinikäistä oppimista (Hailikari, Postareff & Virtanen 2015). Pohdinnassamme tunnistamme kehittämiskohteita, tuomme esiin työn eettisiä ratkaisuja sekä arvioimme tuotetun koulutuskokonaisuuden sovellettavuutta ja merkityksellisyyttä laajemmassa kontekstissa. Reflektoimme erityisesti asiantuntijapuheenvuorojen suunnittelua ja toteutusta sekä rooliamme kouluttajina ja vaikuttajina erityisryhmien osallisuuden edistämisessä. Tätä kautta avautuu myös laajempi näkymä siihen, miten tuotettua materiaalia voidaan hyödyntää jatkossa eri aloilla ja työympäristöissä.

7.1 Pohdinta

Hakeuduimme puhevammaisten tulkki- ja kommunikaatio-ohjaajaopintoihin, koska olemme aikaisemmassa työssämme erityisryhmien parissa havainneet vuorovaikutuksen merkityksen niin asiakkaiden hyvinvoinnille kuin palveluiden sujuvuudelle. Opintojen edetessä halumme lisätä eri alojen ammattilaisten ymmärrystä erityisryhmien vuorovaikutuksesta on vahvistunut. Olemme opinnäytetyöllämme halunneet tarjota konkreettisen keinon tukea tätä helposti syrjään jäävää asiakasryhmää, ja tähän haluamme myös valmistuttuamme panostaa.

Opinnäytetyön tekeminen tarjosi arvokasta oppimiskokemusta sekä sisällöllisesti että prosessin näkökulmasta. Työn tavoitteet saavutettiin pääosin, mutta matkan varrella tuli esiin myös kehityskohtia, jotka voivat hyödyttää vastaavanlaisten hankkeiden toteutusta tulevaisuudessa. Asiantuntijapuheenvuorojen toteuttaminen osoitti, kuinka tärkeää on suunnitella tutkimusvaiheet huolellisesti ja varautua mahdollisiin muutoksiin. Myös kyselyn toteuttamista voisimme jatkossa pohtia tarkemmin, kuten vastaajien tavoitettavuus.

Erityisesti nautimme prosessin monialaisuudesta, joka tarjosi meille mahdollisuuden syventää osaamistamme eri näkökulmista. Osallistuimme myös muiden puhujien osuuksiin ja käytännön harjoitteisiin, mikä lisäsi ymmärrystämme aiheesta ja toi uusia näkökulmia omaan työhömmе. Esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden osuuksilla saimme syventävää ja henkilökohtaista lisätietoa. Oli erityisen merkityksellistä huomata, että heidän esiin nostamansa asiat tukivat ja vahvistivat niitä teemoja, joita olimme itsekin käsitelleet omissa puheenvuoroissamme. Tämä loi varmuutta siihen, että olimme nostaneet esiin oikeita ja olennaisia asioita.

Lähipäivien aikana saatu palaute oli meille ensiarvoisen tärkeää. Palautteen pohjalta pystyimme muokkaamaan seuraavan asiantuntijapuheenvuoron sisältöä vastaamaan paremmin oppijoiden tarvetta. Opiskelijat toivoivat erityisesti käytännönläheistä opetusta, jonka huomioimme mahdollistamalla sille enemmän aikaa opetuksen sisällössä. PSK-Aikuisopiston kouluttajalta saimme hyvää palautetta käytännön harjoitteista sekä siitä, että opetuksessamme näkyi vahva aihetietämys. Tämä vahvisti ajatustamme siitä, että voimme kusta itseämme jo alan asiantuntijoiksi. Opintokokonaisuudessa huomasimme, että asiantuntijuudellamme oli tärkeä rooli ohjata opiskelijoita asiakkaiden osallistavassa kohtaamisessa. Osasimme vastata opiskelijoiden yllättäviinkin ja aiheita laajentaviin kysymyksiin.

Prosessin aikana opimme paljon luonto-ohjauksesta, siihen liittyvästä koulutuksesta sekä aikuisoppimisesta. Monialainen näkökulma mahdollisti laajemman ymmärryksen siitä, kuinka eri asiantuntijat ja koulutusalat voivat tukea toisiaan ja rikastuttaa oppimiskokemusta. Vaikka koulutuskokonaisuuden sisältö oli yhtenäinen, koemme että

enemmän yhteistä aikaa mahdollistaisi vielä yhtenäisemmän kokonaisuuden luomisen ja syvällisemmän vuorovaikutuksen eri toimijoiden välillä.

Pohdimme asiantuntijapuheenvuoroja suunnitellessa paljon, mitkä teemat ovat oleellista nostaa esille. Sisältöä rajattiin niin, että oppijat pystyivät omaksumaankin sen ilman aiempaa kokemusta erityisryhmistä ja heidän vuorovaikutuksensa erityispiirteistä. Asiantuntijapuheenvuorojen sisältöjen valinnassa ja rajauksessa keskeisenä perusteena oli koulutuksen tavoitteiden ja kohderyhmän tarpeiden, sekä käytettävissä olevan ajanhuomioiminen. Valitsimme mukaan sellaisia teemoja ja näkökulmia, jotka tukivat suoraan erityisryhmien vuorovaikutuksen ja kommunikaation kehittämistä luonto-ohjauksen kontekstissa. Painotimme asiantuntijapuheenvuoroissa käytännönläheisiä ja sovellettavia sisältöjä, jotta osallistujat voisivat hyödyntää opittuja menetelmiä omassa työssään.

Asiantuntijapuheenvuoroissa näimme tärkeäksi käydä aiheet läpi hyvin perustasolla, keskittyen asiakkaille yleisimmin käytettyihin menetelmiin. Rajauksessa huomioimme myös osallistujien lähtötason ja tarpeet, joista saimme jonkin verran etukäteistietoa tilaajalta. Näin varmistimme, että puheenvuorot olivat hyödyllisiä ja tukivat koulutuksen kokonaisuutta.

7.2 Opinnäytetyön eettisyys

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöprosesseja ohjaavat eettiset suositukset, joiden tavoitteena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä, ennaltaehkäistä tieteellistä epärehellisyyttä, sekä vahvistaa opinnäytteiden laatua (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2020, 3). Olemme perehtyneet näihin suosituksiin, sekä hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin ja noudattaneet niitä koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Ennen opinnäytetyön aloitusta solmimme yhteistyösopimuksen tilaajan, PSK-Aikuisopiston, ja Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa. Sopimukseen kirjattiin keskeiset sovitut asiat, kuten työn tavoitteet, vastuut, sekä aineiston keruuseen ja käyttöön liittyvät periaatteet. Lisäksi varmistimme, että kaikilla opinnäytetyöhön osallistuvilla oli

riittävä tieto tutkimuksen tarkoituksesta ja noudatimme avoimuuden ja rehellisyyden periaatteita koko prosessin ajan.

Opinnäytetyön tekijänä meillä oli vastuu eettisissä kysymyksissä, erityisesti tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden suojaamisessa ja tiedon dokumentoinnissa. Kaikille asiantuntijapuheenvuoroihin ja aineistonkeruuseen osallistuneille opiskelijoille toimitettiin informointilomake, sekä henkilötietojen käsittelytoimien seloste. Informoimme osallistujia siitä, ettei heidän henkilöllisyyttään voi tunnistaa aineistosta missään vaiheessa ja että kaikki kerätty tieto käsitellään luottamuksellisesti. Kyselylomakkeessa varmistimme, halusivatko osallistujat antaa palautetta opinnäytetyötä varten vai ainoastaan meidän henkilökohtaisen kehittymisemme tueksi. Näin jokaisella vastaajalla oli mahdollisuus itse päättää, miten heidän vastauksiaan käytetään, ja voimme varmistaa, että opinnäytetyöhön sisällytettiin vain siihen tarkoitukseen annetut palautteet. Tämä lisäsi tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja osallistujien oikeuksia koskevaa kunnioitusta.

Opinnäytetyön aikana noudatimme huolellista dokumentointia, jotta aineisto oli asianmukaisesti tallennettu ja analysoitu eettisten periaatteiden mukaisesti. Säilytämme aineiston turvassa opinnäytetyön ajan ja hävitämme sen työn valmistuttua. Näin varmistamme, että tutkimukseen osallistuneiden yksityisyys ja tietosuojat säilyvät.

Opinnäytetyössämme hyödynsimme tekoälyä tukena kirjoitusprosessissa. Käytimme DeepL Write -työkalua englanninkielisen tekstin oikeinkirjoituksen ja kieliopin tarkistamiseen sekä ChatGPT:tä sopivien lausemuotojen ja ilmaisujen pohtimiseen. Tekoälyä käytimme lausemuotojen muokkaamiseen ja kielelliseen selkeyttämiseen.

Tekoälyn hyödyntäminen perustui pyrkimykseen varmistaa tekstin laadukkuus ja sujuvuus, erityisesti silloin, kun kyse oli englanninkielisistä osioista. Koska tekoälyn tarjoamat muokkausehdotukset eivät ole erehtymättömiä, tarkastimme ja arvioimme ne ennen sisällyttämistä lopulliseen tekstiin. Näin säilytimme työn omakohtaisuuden ja varmistimme, että sisältö vastasi omaa ajatteluamme ja opinnäytetyön tavoitteita.

Eettisyyden näkökulmasta on tärkeää, että tutkimuksen toteutuksessa on huomioitu myös tilaajan ja osallistujien tarpeet ja odotukset. Huomasimme, että avoimuus ja

jatkuva vuoropuhelu tilaajan, koulutuksen järjestäjän ja osallistujien kanssa oli keskeistä sujuvan ja eettisesti kestävä prosessin varmistamiseksi.

Osana opinnäytetyömme eettisyyttä on myös kestävä kehityksen näkökulma, joka huomioi myös sosiaalisen kestävyden. Opinnäytetyöllämme vastaamme muun muassa Oulun yliopisto maantieteen tutkimusyksikön kestävä kehityksen oppaassa esiin tuotuun tärkeyteen tunnistaa uusia ja eriytyneitä asiakasryhmiä matkailussa. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa, että kaikki ihmisryhmät kohdataan tasa-arvoisesti, riippumatta esimerkiksi iästä, sukupuolesta, toimintakyvystä, etnisestä taustasta, seksuaalisuudesta tai uskonnosta. Väestön ikääntyminen sekä matkailijoiden erilaiset taustat ja tarpeet vaikuttavat matkustamiseen. Matkailuyritysten tulee huomioida nämä erilaiset asiakassegmentit ja varmistaa palveluiden ja tuotteiden turvallisuus. (Träskelin, Louekari, Oikarinen-Mäenpää & Tervo-Kankare 2018.)

Tärkeäksi kokemamme opinnäytetyömme eettisenä näkökulmana, haluamme tuoda esille myös erityisryhmien kohtaamisen. Ajattelemme, että omalla eettisellä esimerkik-lämme on vaikutusta siihen, miten oppijat suhtautuvat erityisryhmiin kuuluviin henkilöihin. Kun toimimme itse ymmärtävästi ja kunnioittavasti, luomme oppimisympäristön, jossa jokainen yksilö kohdataan arvostavasti ja tasavertaisesti. Esimerkiksi käyttämämme kieli, asenteemme ja toimintatapamme välittävät oppijoille viestin siitä, kuinka erilaisuutta tulisi kunnioittaa ja arvostaa. Ymmärtävä ulosanti, kuten selkeä ja empaattinen viestintä, auttaa oppijoita hahmottamaan, kuinka tärkeää on kuunnella ja ottaa huomioon jokaisen yksilön tarpeet ja kokemukset. Asiantuntijapuheenvuoroissa halusimme omalla toiminnallamme näyttää, että inklusiivisuus on arjen pieniä tekoja. Toivomme että tätä mallintamalla, oppijat voivat omaksua saman lähestymistavan ja viedä sitä eteenpäin omassa toiminnassaan. Näin voimme vaikuttaa siihen, millainen ilmapiiri vallitsee niin oppilaitoksissa kuin yhteiskunnassa laajemminkin.

7.3 Sovellettavuus ja ajankohtaisuus

Opinnäytetyömme osoitti, että eri osaamisalojen näkökulmien yhdistämisestä ja käytännönläheisistä harjoitteista on hyötyä erityisryhmien kohtaamiseen ja osaamisen lisäämiseen. Monialainen yhteistyö tarjoaa uusia oivalluksia ja edistää ymmärrystä erityisryhmien tarpeista. Koemme, että tulevaisuudessa olisi tärkeää huomioida entistä enemmän erityisryhmiin liittyvän tiedon jakamiseen eri aloille, jotta kohtaamiset olisivat työelämässä sujuvampia ja luonnollisempia.

Opinnäytetyönä kehittämämme asiantuntijapuheenvuorot ovat sovellettavissa eri alojen oppimiskokonaisuuksiin sekä jo työelämässä oleville ammattilaisille. Keskeistä on varmistaa, että käytännön harjoitteet suunnitellaan aina kyseiselle alalle ja kohderyhmälle sopiviksi. Kokonaisuutta voitaisiin hyödyntää monenlaisissa ympäristöissä, joissa kehitysvammaiset, aistivammaiset tai ikääntyvät henkilöt asioivat. Esimerkiksi vuorovaikutusosaamisen kehittäminen voisi hyödyttää kaupan alan työntekijöitä, urheilu- ja viriketoiminnan toteuttajia sekä asiointipalveluissa työskenteleviä.

Opinnäytetyömme produktilla haluamme osaltamme tukea uuden vammaispalvelulain (Vammaispalvelulaki 675/2023) tavoitteita, joihin kuuluvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän edistäminen sekä osallistumisen esteiden poistaminen. Tämän kaltainen koulutuskokonaisuus voi olla yksi keino edistää lain tavoitteiden toteutumista ja rakentaa saavutettavampaa yhteiskuntaa. Jatkokehityksen kannalta olisi hyödyllistä laajentaa asiantuntijapuheenvuoroja kattamaan entistä monipuolisemmin eri asiakasryhmiä ja heidän yksilöllisiä tarpeitaan. Lisäksi voitaisiin kehittää lisämateriaalia, kuten visuaalisia oppaita ja digitaalista sisältöä, jotta osallistujat voisivat palata käsiteltyihin aiheisiin myös koulutuksen jälkeen. Yhteistyö muiden koulutusorganisaatioiden ja erityisryhmiä tukevien järjestöjen kanssa voisi tuoda uusia näkökulmia ja kehittää koulutuskokonaisuutta entisestään.

Koemme, että opinnäytetyönä toteutettu asiantuntijapuheenvuoroihin perustuva koulutuskokonaisuus onnistui tavoitteessaan tarjota osallistujille keinoja tukea erityisryh-

mien vuorovaikutusta luonnossa. Työmme edistää yhdenvertaisuutta ja vahvistaa erityisryhmien kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamista, mikä osaltaan edistää inklusiivisempaa yhteiskuntaa.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anemone & Ihalainen, Niina 2020. Yhdenvertaisuutta luontomatkailuun. Esteettömien ja saavutettavien luontomatkailupalveluiden suunnitteluopas. LAB-ammattikorkeakoulun julkaisusarja 6. Viitattu 16.7.2024 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-827-336-6>
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 15.11.2024. <https://opiskelijanopas.humak.fi/wp-content/uploads/sites/5/2021/03/Ammattikorkeakoulujen-opinnaytetoiden-eettiset-suositukset.pdf>
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. 2000. The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. Viitattu 29.7.2024 https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_DeciRyan_PIWhatWhy.pdf
- Hailikari, Telle & Postareff, Liisa & Vitanen, Viivi 2015. Millainen arviointi tukee elinikäistä oppimista? Viitattu 20.4.2025 <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2015/03/27/millainen-arviointi-tukee-elinikaista-oppimista/>
- Heister, Trygg, Boel, 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Oppimateriaalikeskus Opike.
- Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2024. Tuemme ihmisen oikeutta tulla kuulluksi ja ymmärretyksi ja edistämme ihmisten välistä vuorovaikutusta. Viitattu 20.10.2024 <https://www.humak.fi/info/kommunikaatioasiantuntijuus/>
- Huuhtanen, Kristiina 2021a. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Huuhtanen, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike, 12–25.
- Huuhtanen, Kristiina 2021b. Kommunikointi elein ja viittomin. Teoksessa Huuhtanen, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto Opike 27–30.
- Huuhtanen, Kristiina 2021 c. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksessa Huuhtanen, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto Opike 58–63.
- Huuhtanen, Kristiina 2021d. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto Opike 49–57.
- Jyväskylän yliopisto, 2024. Asiantuntijuuden käsite. Viitattu 2.11.2024 <https://edu-map.jyu.fi/asiantuntijuusKasite.html>

- Jyväskylän yliopisto, 2025. Aineiston analyysimenetelmät. Viitattu 18.2.2025 <https://sites.app.jyu.fi/mehu/fi/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmät>
- Karjalainen, Anna-Liisa & Wallenius-Penttilä, Kristiina 2020. Eri tavoin kommunikoiden kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä. Diak. Viitattu 9.3.2025. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/344887/DIAK_Opetus_5.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Kehitysvammaliitto 2015. Puhevammaisuus. Viitattu 8.12.2024 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/puhevammaisuus/>
- Keinänen, Jari-Pekka 2022. Opas luontolähtöisiin toimintatapoihin kehitysvammatyössä. Savonia ammattikorkeakoulu. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Opinnäytetyö (YAMK). Viitattu 30.11.2024 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/746954/Keinanen_Jari.pdf?sequence=2
- Kielitoimiston sanakirjaan, 2024. Asiantuntija. Viitattu 2.11.2024 <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/asiantuntija?searchMode=all>
- Koli, Hanne 2017. Innoita oppimaan. Miten luoda oppimiselle mahdollisuuksia ja tehdä oppimisesta mukaansatempaavaa. Helsinki: House of Leading & Learning oy
- Kostamo, Pipsa & Airaksinen, Tiina & Vilkkä, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Helsinki: Art House Oy.
- Kristoffersen, Nina & Nortvedt, Finn & Skaug, Elli-Anne 2006. Hoitotyön perusteet. Helsinki: Edita.
- Laaksonen, Ritva & Rantala, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla 2016. Ymmärrä-tule ymmärretyksi: Vuorovaikutus muistisairaana ihmisen kanssa. Helsinki: Suomen muisti-asiantuntijat ry.
- Lahtinen, Riitta & Russ, Palmer & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Art-Print Oy.
- Lappalainen, Raimo 2015. Kosketusopas hoitohenkilökunnalle.
- Launonen, Kaisa & Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija. 2011. Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Launonen, Kaisa 2023.6. painos. Vuorovaikutus: Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Kehitysvammaliitto ry, Opike.
- Leskelä-Ranta, Anna-Elina & Keränen, Hanna & Railosvuo, Satu & Ruusuvuori, Sirkku & Tuomi, Emmi & Taskinen, Henna & Vanhatalo, Anna-Liisa 2022. Opas aistimovammaisuudesta – AiMo-käsikirja 2.0. Etevan julkaisuja 1/2022
- Light, Janice & McNaughton, David 2015. Designing AAC Research and Intervention to Improve Outcomes for Individuals with Complex Communication Needs. Viitattu 20.1.2025 <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25904008/>

- Martino, Jesscia & Pegg, Jennifer & Pegg Frates, Elizabethn 2017. The connection prescription: using the power of social interactions and the deep desire for connectedness to empower health and wellness. American Journal of Lifestyle Medicine. Viitattu 15.11.2024 https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6125010/pdf/10.1177_1559827615608788.pdf
- Metsähallitus 2022. Käyntimäärät: kansallispuistojen suosio ei jäänyt korona-ajan ilmiöksi. Viitattu 18.4.2025 <https://www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistojen-suosio-ei-jaanyt-korona-ajan-ilmioksi/>
- Merikoski, Hannele 2021. Kommunikoinnin strategioita: esimerkki 2, Nopea piirroskuvakommunikointi. Teoksessa Huuhtanen, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos. Helsinki: Kehitysvamma-liitto Opike, 70–72.
- Morisse, Filip & Došen, Anton (Toim.), 2016. SEO-R2: Emotionaalisen kehityksen esteikko kehitysvammaisia varten – Tarkistettu versio2 Antwerpen - Apeldoorn Garant
- Muistiliitto, 2024a. Omin sanoin. Viitattu 20.11.2024 <https://muistiliitto.fi/omin-sanoin/>
- Muistiliitto, 2024b. Kommunikaation tukeminen. Viitattu 20.11.2024 <https://muistiliitto.fi/muistisairaus-ja-arki/muistisairaan-kohtaaminen/kommunikoinnin-apuvaikeudet/>
- Muistiliitto 2025. Haastavat tilanteet. Viitattu 7.3.2025 <https://muistiliitto.fi/muistisairaus-ja-arki/muistisairaan-kohtaaminen/haastavat-tilanteet/>
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyönmenetelmät. Uudenlaista osaamista kehittämistoimintaan. Helsinki: WSOY pro
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyönmenetelmät. Uudenlaista osaamista kehittämistoimintaan. Helsinki: WSOY pro
- Opetushallitus 2024. Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto. Viitattu 4.12.2024 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ammattillinen/7846213/tutkinnon-osat/7848280>
- Paananen, Jenny & Lindeman, Meri & Lindholm, Camilla 2023. Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus: Kohti kielellistä osallisuutta. Helsinki: Gaudeamus
- Paane-Tiainen, Tuulia 2000. Oppijaksi aikuisena. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Papunet 2024. Mikä on papunet. Viitattu 7.11.2024. <https://papunet.net/mika-on-papunet/>
- Papunetin Kuvatyökalu 2024. Viitattu 8.12.2024. <https://kuvatyokalu.papunet.net/#/muokkaa/5503390>

- Papunet 2023. Viittomia verkossa. Viitattu 21.3.2025 <https://papunet.net/materiaali/viittomia-verkossa/#:~:text=Viittomahaku-palvelu%20hakee%20viittomat%20samanaikaisesti%20eri%20l%C3%A4hteist%C3%A4.%20Viittomat%20esitet%C3%A4%C3%A4n,on%20yli%202%20300%20viittomaa%20piirros-%20ja%20valokuvina.>
- Pohde 2025. Vammaisten palveluasuminen. Viitattu 9.3.2025. <https://pohde.fi/palvelut/vammaisten-palveluasuminen/?area=oulu>
- PSK-Aikuisopisto 2024. Erityisryhmien ohjaaminen luonnossa 15 op. Viitattu 16.5.2024. <https://psk.fi/tutkinnot/erityisryhmien-ohjaaminen-luonnossa/>
- Retkipaikka 2024. Luonto lisää liikettä-kartta. <https://retkipaikka.fi/perheen-kanssa-seikkailemaan-hameen-jarviylangolle-uusi-hauskasti-kuvitettu-kartta-auttaa-retken-suunnittelussa/>
- Rovaniemi 2024. Rovaniemellä on jo yli 65 000 asukasta – väkiluku kasvoi viime vuonna 766 asukkaalla. Viitattu 8.12.2024 <https://www.rovaniemi.fi/news/Rovaniemella-on-jo-yli-65-000-asukasta-%E2%80%93-vakiluku-kasvoi-viime-vuonna-766-asukkaalla/34981/eca712bc-c4f2-4542-8a47-da5d0d73b7f5>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Pusineko, Anna 2006. KvaliMOTV-Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu: Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 8.12.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>
- Studentum 2025. Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto |luonto-ohjaaja, ympäristönhoitaja, ympäristönhuoltaja. Viitattu 14.1.2025 <https://www.studentum.fi/koulutukset/stadin-ao/luonto-ja-ymparistoalan-perustutkinto-luonto-ohjaaja-ymparistonhoitaja-ymparistonhuoltaja-747043>
- Suomen latu 2024. Tukea metsämörriohjaajalle. Viitattu 8.12.2024. <https://www.suomenlatu.fi/ohjaajille/tukea-metsamorriohjaajalle.html>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Viitattu 16.4.2025 [https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-periaatteet](https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2025. Luonto ja osallisuus. Viitattu 18.4.2025. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista-asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/luonto-ja-osallisuus>
- Tietoarkisto 2025. Kyselylomakkeen laatiminen. Viitattu 14.1.2025 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/kyselylomake/laatiminen/>
- Tikoteekki 2024. Lovit. Viitattu 9.12.2024. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/lovit/>

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press

Träskelin, Henna & Louekari, Oma & Oikarinen-Mäenpää, Miikka & Tervo-Kankare, Kaarina 2018. Oulun yliopisto, Maantieteen tutkimusyksikkö: Land of National Parks. Kestävän matkailun opas. 48 s. Oulun yliopisto ja Metsähallitus, Kuusamo

Tyrväinen, Liisa 2023. Luonnosta mielenterveyttä, kuntoa ja elämänlaatua. Kustannus Oy Duodecim. Artikkelin tunnus: dlk01347. Viitattu 8.12.2024 <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01347#s2>

Vammaispalvelulaki 675 /2023

Vilkka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi

Ylätupa, Maija, HUUHTANEN, Kristiina, OHTONEN, Marianna & ROISKO, Eija 2021. Tekniikka viestimisen apuna. Teoksessa HUUHTANEN, Kristiina (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. 6. painos. Helsinki: Kehitysvamma-liitto Opik 85–91.

LIITTEET

Liite 1. Tiedote opinnäytetyön kyselyyn osallistumisesta

Liite 2. Suostumus kyselyyn osallistumisesta

Liite 3. Palautekysely vuorovaikutuksen asiantuntijapuheenvuoroista

Liite 1. Tiedote opinnäytetyön kyselyyn osallistumisesta

Tutkittavan informointilomake

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukeminen, osana erityisryhmien luonto-ohjausta

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan, sopiiko vuorovaikutukseen liittyvä koulutusosa/asiantuntijapuheenvuoro osaksi erityisryhmien ohjaamiseen liittyvää koulutuskokonaisuutta ja koetaanko sen tuovan varmuutta erityisryhmien kohtaamiseen. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä. Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta mahdollisuuteen osallistua koulutuskokonaisuuteen tai tutkimukseen liittyviin asiantuntijapuheenvuoroihin. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen, teistä keskeyttämiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa. Mikäli peruutatte suostumuksen, teistä jo kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä enää osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on edelleen mahdollista.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, sopiiko vuorovaikutukseen liittyvä koulutusosa/asiantuntijapuheenvuoro osaksi erityisryhmien ohjaamiseen luonnossa koulutuskokonaisuutta ja koetaanko sen tuovan varmuutta erityisryhmien kohtaamiseen.

Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimuksen toteuttaa Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijat Ronkainen Helena & Torstensson Camilla, yhteistyössä PSK-Aikuisopiston kanssa.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Käytössä olevat tutkimusmenetelmät ovat kyselytutkimus sekä havainnointi.

Tutkimuksessa havainnoidaan, lisäävätkö vuorovaikutuksen ja kommunikaation asiantuntijapuheenvuorot taitoja ja varmuutta toimia erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden kanssa. Opintokokonaisuuden päätteeksi teitä pyydetään täyttämään tutkimuskysely lomake.

Tutkimuksen aikana teistä ei kirjata yksilöiviä tietoja tai havaintoja, myös tutkimuskyselyn vastaukset ovat anonyymejä.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkittavan informointilomake

Tutkimus on opinnäytetyö, joka julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa.

Tutkimuksen päättymisen

Tutkimus ja siihen liittyvän tutkimusmateriaalin käsittely päättyy opinnäytetyön valmistuttua.

Tutkimuksen aineistojen mahdollinen jatkokäyttö / arkistointi/ avaaminen

- Tutkimuksen aineistosta säilytetään asiantuntijapuheenvuoroissa käytetty esitysmateriaali sekä valmiissa opinnäytetyössä oleva aineisto. Muu mahdollinen aineisto, hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Tutkimuksen aineistojen hävittäminen

- Tutkimuksen paperinen aineisto hävitetään silppurilla. Sähköisen aineisto hävitetään päällekirjoittamalla.

Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijoille/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä
Nimi: Helena Ronkainen & Camilla Torstensson
Sähköposti: helena.ronkainen@humak.fi / camilla.torstensson@humak.fi

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja
Titteli: Lehtori
Nimi: Sirpa Lyytinen
Korkeakoulu / yksikkö: Humanistinen ammattikorkeakoulu / Kuopio
Puh. +358 400 349 327

Liite 2. Suostumus kyselyyn osallistumisesta

Tutkittavan suostumuslomake

Tutkimuksen nimi:

Vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukeminen, osana erityisryhmien luonto-ohjausta

Tutkimuksen toteuttaja:

Nimi:	Helena Ronkainen	Camilla Torstensson
Sähköposti:	helena.ronkainen@humak.fi	camilla.torstensson@humak.fi

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Sirpa Lyytinen

Korkeakoulu / yksikkö: Humanistinen ammattikorkeakoulu / Kuopio

Puh. +358 400 349 327

Sähköposti: sirpa.lyytinen@humak.fi

Minua _____ (nimi) on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tarkoituksena on tutkia sopiiko vuorovaikutukseen liittyvä koulutusosa/asiantuntijapuheenvuoro osaksi erityisryhmien ohjaamiseen liittyvää koulutuskokonaisuutta ja koetaanko sen tuovan varmuutta erityisryhmien kohtaamiseen.

Olen saanut tiedotteen tutkimuksesta ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimuksen tietosuojaselosteeseen.

Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Voin keskeyttää tutkimukseen osallistumisen tai peruuttaa suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän (voin jatkaa sitä myöhemmin) tutkimuksen, keskeyttämiseen asti kerättyjä tietoja voidaan käyttää tutkimuksessa. Jos peruutan suostumukseni, minusta jo kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä enää osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on edelleen mahdollista.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimusaineistoa jatko käytetään tai avataan, annan allekirjoituksellani suostumukseni myös tähän.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

_____

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Tutkittavan suostumuslomake
sivu 2.

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteineen jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote liitteineen ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Liite 3. Palautekysely vuorovaikutuksen asiantuntijapuheenvuoroista

Palaute / vuorovaikutuksen asiantuntijapuheenvuorot

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Puhetutkimus ja kommunikatio-ohjaus

1

Palauteesi on meille HUMAK:in puhetutkimus ja kommunikatio-ohjaaja opiskelijoille tärkeää, opinnäytetyömme sekä ammatillisen kehittymisemme kannalta. Toivomme että annat meille palautetta myös siinä tapauksessa, että et halua palautettasi huomioitavan osana opinnäytetyötämme.

Saako antamaasi palautetta käyttää opinnäytetyö tutkimuksessa?

Jos vastaat kyllä: Lueimme vastaukset, vastauksissa ei näy kuka olet. Opinnäytetyöhön kirjoitetaan esimerkiksi kuinka monta henkilöä on vastannut samalla tavalla tiettyyn kysymykseen.

Jos vastaat ei: Lueimme vastaukset, vastauksissa ei näy kuka olet, opinnäytetyöhömmme ei kirjoiteta/lasketa sinun vastauksia. *

Kyllä, palautetta saa käyttää opinnäytetyössä

Ei, palautettani ei saa käyttää opinnäytetyössä

2

Arvioi seuraavien väittämien avulla oppimaasi ja kokemaasi, kokonaisuudesta:
KOTIHOITO / MUISTISAIRAAT

	Kyllä	Jonkin verran	Ei lainkaan
A) Minulla on aikaisempaa kokemusta vuorovaikutustilanteista muistisairaiden henkilöiden kanssa	☐	☐	☐
B) Opin koulutuksessa kuinka muistisairaus voi vaikuttaa vuorovaikutukseen ja kommunikaation	☐	☐	☐
C) Opin keinoja tukea muistisairaiden henkilöiden vuorovaikutusta ja kommunikaatiota	☐	☐	☐
D) Uskon, että pystyn hyödyntämään oppimaani tulevaisuudessa	☐	☐	☐

3

Mitä ajatuksia osuus muistisairaalla henkilön vuorovaikutuksen ja kommunikation tukeminen herätti sinussa?

Kirjoita vastaus

4

Arvioi seuraavien väittämien avulla oppimaasi ja kokemaasi, kokonaisuudesta:
KEHITYSVAMMAISET

	Kyllä	Jonkin verran	Ei lainkaan
A) Minulla on aikaisempaa kokemusta vuorovaikutustilanteista kehitysvammaisten henkilöiden kanssa	☐	☐	☐
B) Opin koulutuksessa kuinka kehitysvamma voi vaikuttaa vuorovaikutukseen ja kommunikation	☐	☐	☐
C) Opin keinoja tukea kehitysvammaisten henkilöiden vuorovaikutusta ja kommunikatiota	☐	☐	☐
D) Uskon, että pystyn hyödyntämään oppimaani tulevaisuudessa	☐	☐	☐

5

Mitä ajatuksia osuus kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutuksen ja kommunikation tukeminen herätti sinussa?

Kirjoita vastaus

6

Arvioi seuraavien väittämien avulla oppimaasi ja kokemaasi, kokonaisuudesta:
AISTIVAMMAISET

	Kyllä	Jonkin verran	Ei lainkaan
A) Minulla on aikaisempaa kokemusta vuorovaikutustilanteista aistivammaisten henkilöiden kanssa	☐	☐	☐
B) Opin koulutuksessa kuinka aistivammat voivat vaikuttaa vuorovaikutukseen ja kommunikation	☐	☐	☐
C) Opin keinoja tukea aistivammaisten henkilöiden vuorovaikutusta ja kommunikatiota	☐	☐	☐
D) Uskon, että pystyn hyödyntämään oppimaani tulevaisuudessa	☐	☐	☐

7

Mitä ajatuksia osuus aistivamman henkilön vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukeminen herätti sinussa?

Kirjoita vastaus

8

Arvioi seuraavien väittämien avulla oppimaasi ja kokemaasi, kokonaisuudesta:
ERITYISRYHMÄN OHJAUS-TAPAHTUMA (Taaton tuppa)

	Kyllä	Jonkin verran	Ei lainkaan
A) Minulla on aikaisempaa kokemusta erityisryhmien ohjaamisesta	☐	☐	☐
B) Hyödynsin puhetta tukevia tai korvaavia menetelmiä ohjaustilanteissa	☐	☐	☐
C) Koulutus antoi riittävästi valmiuksia tukea erityisryhmien kommunikaatiota ja vuorovaikutusta käytännön ohjaustilanteissa	☐	☐	☐

9

Mitä ajatuksia osuus erityisryhmän ohjaus-tapahtuma (Taaton tuppa) herätti sinussa vuorovaikutuksen ja kommunikaation näkökulmasta?

Kirjoita vastaus

10

Alla olevaan vapaan tekstin kenttään voit vielä halutessasi jättää kommentin/ajatuksiasi asiantuntijapuheenvuoroihimme liittyen.

Kiitos vastauksistasi!

HUMAK opiskelijat:
Helena Ronkainen & Camilla Torstensson

Kirjoita vastaus